

**Uchwała Nr III.13.2014
Rady Powiatu w Lesku
z dnia 29 grudnia 2014 r.**

w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020”

Na podstawie art. 12 pkt 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r. poz. 595 z późn. zm.)

**Rada Powiatu
uchwala, co następuje:**

§ 1.

Przyjmuje się „Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020” w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Marek Malecki

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO W POWIECIE LESKIM NA LATA 2015-2020

*Gmina Baligród, Gmina Cisna, Miasto i Gmina Lesko, Gmina Olszanica,
Gmina Solina*

Lesko, październik 2014

Spis treści

WSTĘP	4
1. DIAGNOZA.....	6
A. KAPITAŁ LUDZKI POWIATU LESKIEGO W ŚWIETLE DANYCH STATYSTYCZNYCH 6	
1.1 OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA POWIATU LESKIEGO	6
1.2 ANALIZA ZJAWISK SPOŁECZNO – GOSPODARCZYCH POWIATU LESKIEGO	7
1.2.1 Struktura demograficzna	7
1.2.2 Zatrudnienie i bezrobocie.....	10
1.2.3 Pomoc społeczna	14
1.2.4 Aktywność gospodarcza.....	16
1.2.5 Turystyka.....	17
1.2.6 Ochrona zdrowia.....	19
1.2.7 Oświata.....	20
1.2.8 Kultura i sport	22
1.2.9 Partycypacja społeczna.....	25
1.2.10 Działalność władz samorządowych	26
1.3 ROZWÓJ SPOŁECZNY	28
B. KAPITAŁ LUDZKI POWIATU LESKIEGO W OPINIACH MIESZKAŃCÓW, PRZEDSIĘBIORCÓW I PRZEDSTAWICIELI NGO	29
1.4 CHARAKTERYSTYKA BADANEJ ZBIOROWOŚCI	29
1.4.1 Polityka społeczna oraz rozwój wspólnot i społeczności lokalnych w powiecie leskim.....	29
1.4.2 Edukacja i wychowanie w powiecie leskim	31
1.4.3 Rozwój gospodarczy i przedsiębiorczość w powiecie leskim	33
1.5 POLITYKA SPOŁECZNA	33
1.6 FUNKCJONOWANIE SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH	35
1.7 ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNE	37
1.8 INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA WYCHOWANIE I EDUKACJĘ.....	39
1.9 KSZTAŁCENIE DOROSŁYCH	41
1.10 KONDYCJA PRZEDSIĘBIORSTW W POWIECIE LESKIM	43
1.11 OCENA OTOCZENIA BIZNESOWEGO.....	44
1.12 OCENA INSTRUMENTÓW WSPIERANIA DZIAŁALNOŚCI INWESTYCYJNEJ W POWIECIE LESKIM	45
1.13 DZIAŁALNOŚĆ INWESTYCYJNA PRZEDSIĘBIORSTW W POWIECIE LESKIM	46
1.14 ANALIZA SWOT POWIATU LESKIEGO Z PUNKTU WIDZENIA POTENCJAŁU LUDZKIEGO (USTALENIA WARSZTATOWE)	50
2. WIZJA ROZWOJU POTENCJAŁU LUDZKIEGO W POWIECIE LESKIM	52
2.1 WYZWANIA ROZWOJOWE.....	52
2.2 PRZYSZŁY WIZERUNEK POWIATU W OBSZARZE KAPITAŁU LUDZKIEGO	52
2.3 OGÓLNA LISTA PROJEKTÓW SŁUŻĄCYCH REALIZACJI CELÓW STRATEGICZNYCH	55
2.3.1 Lista projektów służących realizacji celów w Subobszarze Ochrona zdrowia	55
2.3.2 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze – Rynek pracy.....	56
2.3.3 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Opieka społeczna.....	56
2.3.4 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Edukacja i oświata.....	56
2.3.5 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Organizacje pozarządowe.....	57

3. ANALIZA ZGODNOŚCI CELÓW STRATEGICZNYCH Z DOKUMENTAMI NADRZĘDNYMI	58
3.1. STRATEGIA EUROPA 2020 (BRUKSELA, MARZEC 2010R.)	58
3.2 STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO 2020 (WARSZAWA, CZERWIEC 2013R.)	58
3.3 STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACIE 2020 (RZESZÓW, SIERPIEŃ 2013) ..	59
4. SPIS MAP, RYSUNKÓW, TABEL	63

Wstęp

Prace nad *Strategią Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020* prowadzone były metodą partnersko-ekspercką, poprzez wykorzystanie techniki moderacji wizualnej. Władze powiatu uznały bowiem, iż proces projektowania długofalowego rozwoju powinien być realizowany przez lokalne grupy społeczne, gospodarcze, przedstawiciele lokalnej przedsiębiorczości, a także pracowników starostwa oraz mieszkańców powiatu.

Punktem wyjścia do prac nad strategią była analiza danych statystycznych oraz analiza wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców, przedsiębiorców oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych. W dalszym etapie prac nad strategią zastosowana została metoda warsztatu strategicznego, dzięki której w kolejnych krokach następowało formułowanie i uzgadnianie poszczególnych ustaleń zapisów strategii.

Dokument *Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020* zawiera założenia rozwojowe dotyczące wykorzystania potencjału tkwiącego w mieszkańcach powiatu. Składa się z wyraźnie wyodrębnionych części tj. części diagnostycznej, części dotyczącej wizji rozwoju kapitału ludzkiego (przełożonej na cele strategiczne, kierunki działań oraz konkretne propozycje projektów) oraz części poświęconej analizie zgodności założeń strategii z innymi dokumentami nadrzędnymi

Część diagnostyczna strategii została podzielona na dwie części. Pierwsza zawiera zestawienia danych statystycznych opisujących wybrane elementy szeroko zdefiniowanego kapitału społecznego. Dane użyte do opracowania tej części pochodziły z następujących źródeł: Główny Urząd Statystyczny, w tym Bank Danych Lokalnych i STRATEG, Moja Polis, NGO.pl, Państwowa Komisja Wyborcza. Dane zostały zaprezentowane także w zestawieniach z sąsiednimi powiatami oraz na tle województwa. Dzięki temu, możliwa była nie tylko ocena kondycji kapitału ludzkiego w powiecie leskim, ale także porównanie wybranych wskaźników ze średnią wojewódzką i średnimi dla sąsiednich powiatów. Do najciekawszych, zaproponowanych w części pierwszej wskaźników należy Human Development Index w swojej lokalnej odmianie – LHDI – Lokalnego Wskaźnika Rozwoju Społecznego. Bazuje on na danych statystycznych w wybranych obszarach kapitału społecznego i pozwala nie tylko opisać daną jednostkę administracyjną pod tym względem, ale także porównać z sąsiednimi i obiektywnie ją ocenić. Drugą częścią diagnozy stanowią uogólnione wnioski z prowadzonych na zlecenie samorządu powiatu leskiego badań empirycznych wśród mieszkańców, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców. Ich szczegółowe analizy i omówienia zostały opracowane w postaci odrębnych raportów, tutaj jedynie zaprezentowano najważniejsze wnioski.

Jak wspomniano wcześniej część dotycząca wizji i kierunków rozwoju potencjału ludzkiego była efektem spotkań warsztatowych prowadzonych z przedstawicielami

(liderami) środowisk lokalnych. Ostateczne ustalenia zawarte w tej części zostały zestawione z zapisami dokumentów nadrzędnych. W *Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020* uwzględniono powiązania z zapisami następujących dokumentów: Strategia Europa 2020 (Bruksela, marzec 2010), Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 (Warszawa, czerwiec 2013), Strategia Rozwoju Województwa- Podkarpackie 2020 (Rzeszów, sierpień 2013).

1. DIAGNOZA

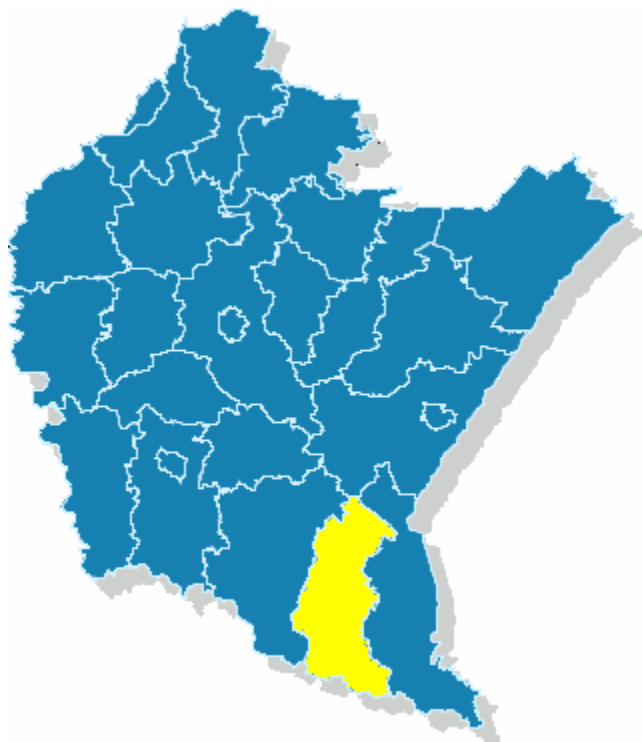
A. Kapitał ludzki powiatu leskiego w świetle danych statystycznych

1.1 Ogólna charakterystyka powiatu leskiego

Powiat leski został wyodrębniony z powiatu bieszczadzkiego 1 stycznia 2002 r. Znajduje się on w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego, w obszarze górskim Bieszczadów. Od strony wschodniej graniczy z powiatem bieszczadzkim, od zachodniej i północnej z powiatem sanockim, a od strony południowej ze Słowacją. Zajmuje powierzchnię 834 48 km², którą na koniec 2013 r. zamieszkiwało 26 783 osób.

Stolicą powiatu jest Lesko. Miasto położone jest nad Sanem w północnej części powiatu na Pogórzu Leskim. W skład powiatu leskiego wchodzi 5 gmin: Baligród, Cisna, Lesko, Olszanica, Solina.

Mapa 1 Powiat leski na tle województwa podkarpackiego

Mapa 2 Gminy powiatu leskiego

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Leskiego na lata 2007-2013, RARR w Rzeszowie, s. 5.

1.2 Analiza zjawisk społeczno – gospodarczych powiatu leskiego

1.2.1 Struktura demograficzna

Powiat leski, zgodnie z danymi na 31 grudnia 2013 r., zamieszkiwało 26 783 mieszkańców, co stanowiło 1,26% mieszkańców województwa podkarpackiego (w tym czasie ludność województwa wynosiła 2 129 294 mieszkańców). Pod względem liczby ludności powiat leski zajmuje przedostatnie miejsce w województwie podkarpackim. Mniejsza liczba mieszkańców zamieszkiwała sąsiedni powiat bieszczadzki (22 204). Zdecydowanie większa liczba mieszkańców zamieszkuje natomiast sąsiadujący powiat sanocki (96 096).

Powiat leski charakteryzuje:

1. niska gęstość zaludnienia: powiat leski 32 os/km²; powiat sanocki 79 os/km²; powiat bieszczadzki 19 os/km²; woj. podkarpackie 119 os/km²;
2. niski wskaźnik urbanizacji: powiat leski 21%; powiat sanocki 45,9%; powiat bieszczadzki 42,5%; woj. podkarpackie 41,3%.

43% mieszkańców powiatu zamieszkuje wiejsko-miejską gminę Lesko (11 544). Pozostałe gminy charakteryzuje zróżnicowana liczba mieszkańców: Solina 5 313, Olszanica 5 005; Baligród 3 191; Cisna 1 730. Tym samym gęstość zaludnienia w poszczególnych gminach jest znacznie zróżnicowana: gmina Lesko 104 os/km²; Olszanica 54 os/km²; Solina 29 os/km²; Baligród 20 os/km²; Cisna 6 os/km².

Ogółem w całym powiecie liczba mężczyzn i kobiet jest bardzo zbliżona. Według danych na 2013 r. na 100 mężczyzn przypadało 101 kobiet. W okresie 2007-2013 zauważa się postępującą feminizację społeczeństwa.

Analiza struktury demograficznej powiatu leskiego wskazuje na przewagę osób w wieku produkcyjnym. Osoby pomiędzy 18 a 65/60 rokiem życia stanowią 64,1% wszystkich mieszkańców powiatu. Blisko 63% osób w wieku produkcyjnym, to osoby w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym, czyli osoby w przedziale wieku 18-44 lata. Jest to wynik wyżu demograficznego z lat 70.-80. XX w.

Rysunek 1. Piramida wieku – ludność powiatu leskiego w dniu 31.12.2013 r.

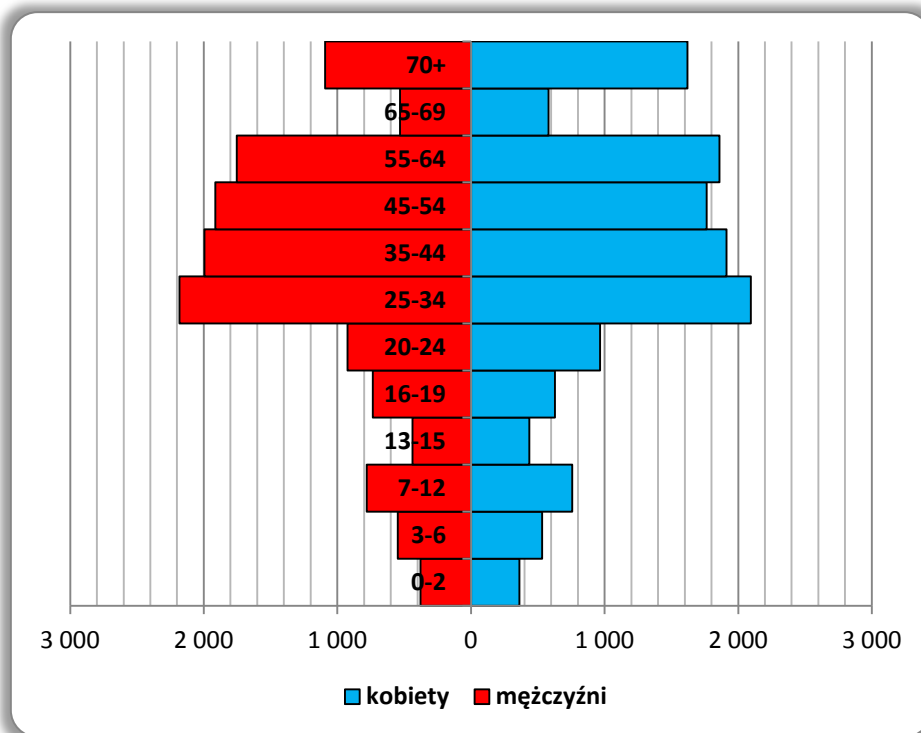

Tabela 1. Ludność powiatu leskiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym na tle województwa i sąsiednich powiatów

	Województwo podkarpackie	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Wiek przedprodukcyjny	19,1%	18,3%	18,9%	18,3%
Wiek produkcyjny	63,7%	64,1%	63,9%	66,0%
Wiek poprodukcyjny	17,2%	17,6%	17,2%	15,6%
Obciążenie demograficzne ¹	57,1	56,1	56,4	51,4

Należy jednocześnie zauważyć, że sytuacja demograficzna mieszkańców powiatu leskiego nie wyróżnia się na tle danych dotyczących województwa podkarpackiego ani sąsiednich województw. Nie jest również zróżnicowana w poszczególnych gminach wchodzących w skład powiatu.

Tabela 2. Ludność powiatu leskiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w podziale na gminy (dane w %)

	Baligród	Cisna	Lesko	Olszanica	Solina
Wiek przedprodukcyjny	18,3	15,1	19,3	18,4	17,0
Wiek produkcyjny	63,4	68,7	62,6	64,5	65,6
Wiek poprodukcyjny	18,3	16,2	18,1	17,1	17,5

¹ **Obciążenie demograficzne** – liczba osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym) przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym.

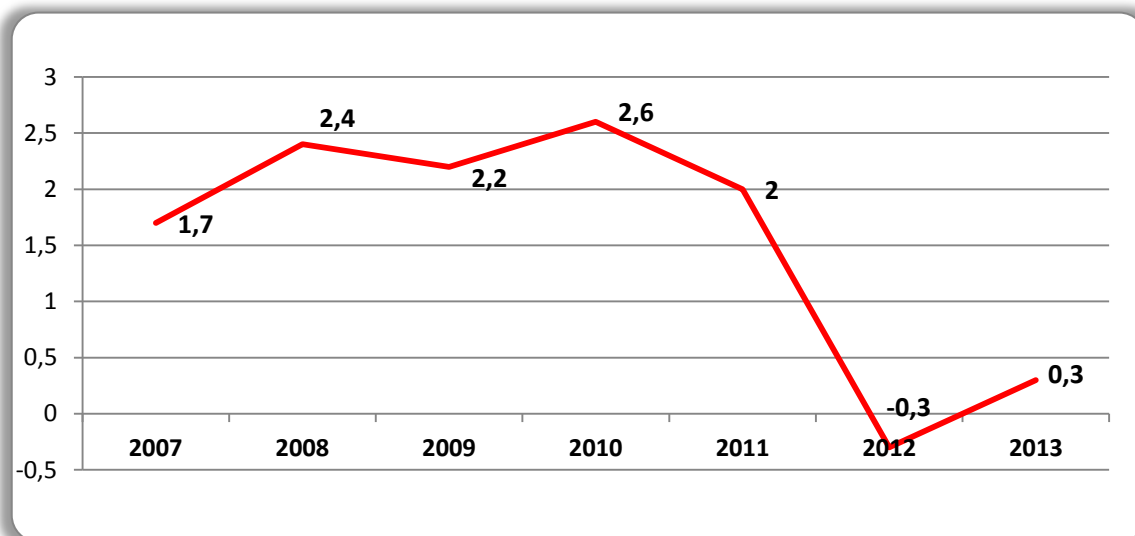
Powiat leski charakteryzuje się niewielkim dodatnim przyrostem naturalnym. Wskaźniki opisujące ruch naturalny ludności (małżeństwa i zgony) są niemalże identyczne dla województwa podkarpackiego, powiatu leskiego i sąsiednich powiatów.

Tabela 3. Ruch naturalny ludności w powiecie leskim na tle województwa podkarpackiego i powiatów sąsiednich

		Województwo podkarpackie	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Urodzenia	Liczba w 2013 r	20 373	244	917	209
	Na 1000 miesz.	9,6	9,1	9,5	9,4
Zgony	Liczba w 2013 r	18 593	236	795	190
	Na 1000 miesz.	8,7	8,8	8,3	8,6
Przyrost naturalny		0,8	0,3	1,3	0,9

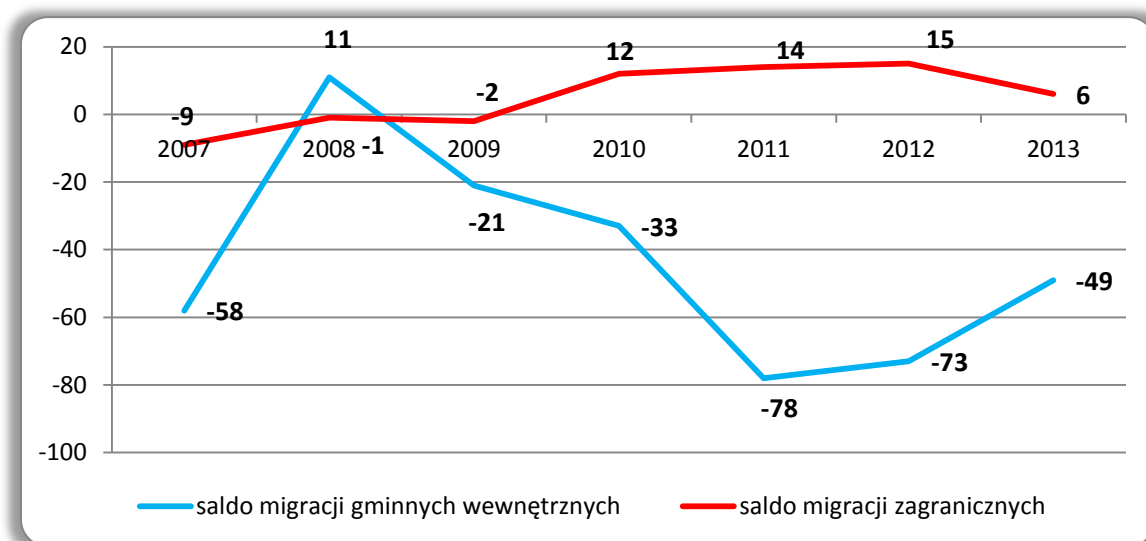
Należy jednak zauważyć, że przyrost naturalny w powiecie leskim w latach 2007-2013 znacznie się wahał. W latach 2008-2010 przyjął wartości 2,2-2,6, natomiast w 2012 r. spadł do poziomu ujemnego (-0,3).

Rysunek 2. Przyrost naturalny w powiecie leskim w latach 2007-2013

Analizując migracje ludności powiatu leskiego należy zauważyć, że w latach 2007-2013 odnotowano niemalże stale ujemne saldo migracji gminnych wewnętrznych. Świadczy to o tym, że mieszkańcy powiatu chętnie opuszczają powiat i przenoszą się w inne rejony województwa/kraju. To właśnie ten typ migracji powoduje ujemne saldo migracji w powiecie.

Odmienne sytuacja wygląda z punktu widzenia migracji zagranicznych (przy czym należy pamiętać, iż statystyka GUS opiera się na migracjach rejestrowanych). Do 2009 r. saldo migracji zagranicznych również było ujemne, a od 2010 r. przyjmuje wartości dodatnie. Można więc powiedzieć, że powiat leski jest miejscem atrakcyjnym dla osób powracających zza granicy.

Rysunek 3. Saldo migracji na pobyt stały w powiecie leskim²

1.2.2 Zatrudnienie i bezrobocie

Według danych GUS na koniec 2012 r. w powiecie leskim pracowało 7 807 osób, z czego 50,3% stanowiły kobiety. Należy tu zaznaczyć, że do 2010 r. przewagę na rynku pracy stanowili mężczyźni.

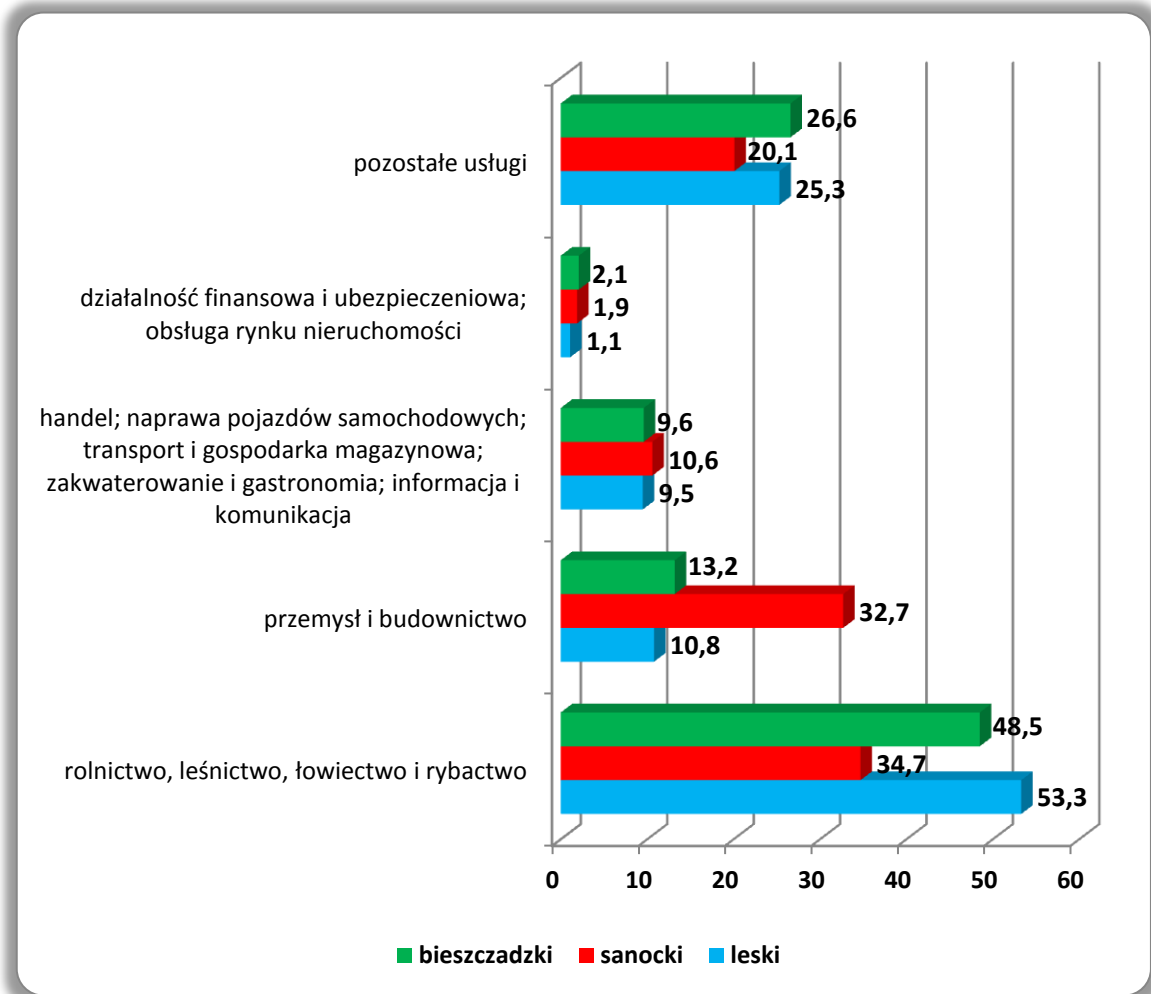
Mieszkańcy powiatu leskiego są zatrudnieni przede wszystkim w pierwszym sektorze gospodarki (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo). W sektorze tym znajduje zatrudnienie więcej niż 50% pracujących. Drugim kluczowym sektorem pozostają usługi.

Rynek pracy powiatu leskiego zbliżony jest do rynku pracy w powiecie bieszczadzkim. Co ciekawsze, w powiecie bieszczadzkim również kobiety stanowią większość wśród pracujących (50,1%). Inna sytuacja występuje w powiecie sanockim, gdzie blisko co trzeci zatrudniony pracuje w sektorze II (przemysł i budownictwo), a większość zatrudnionych to mężczyźni (52,9%).

Sytuacja na rynku pracy dobrze charakteryzuje specyfikę powiatu leskiego. Rysunek 5 prezentuje porównanie danych dotyczących rynku pracy na obszarze województwa podkarpackiego.

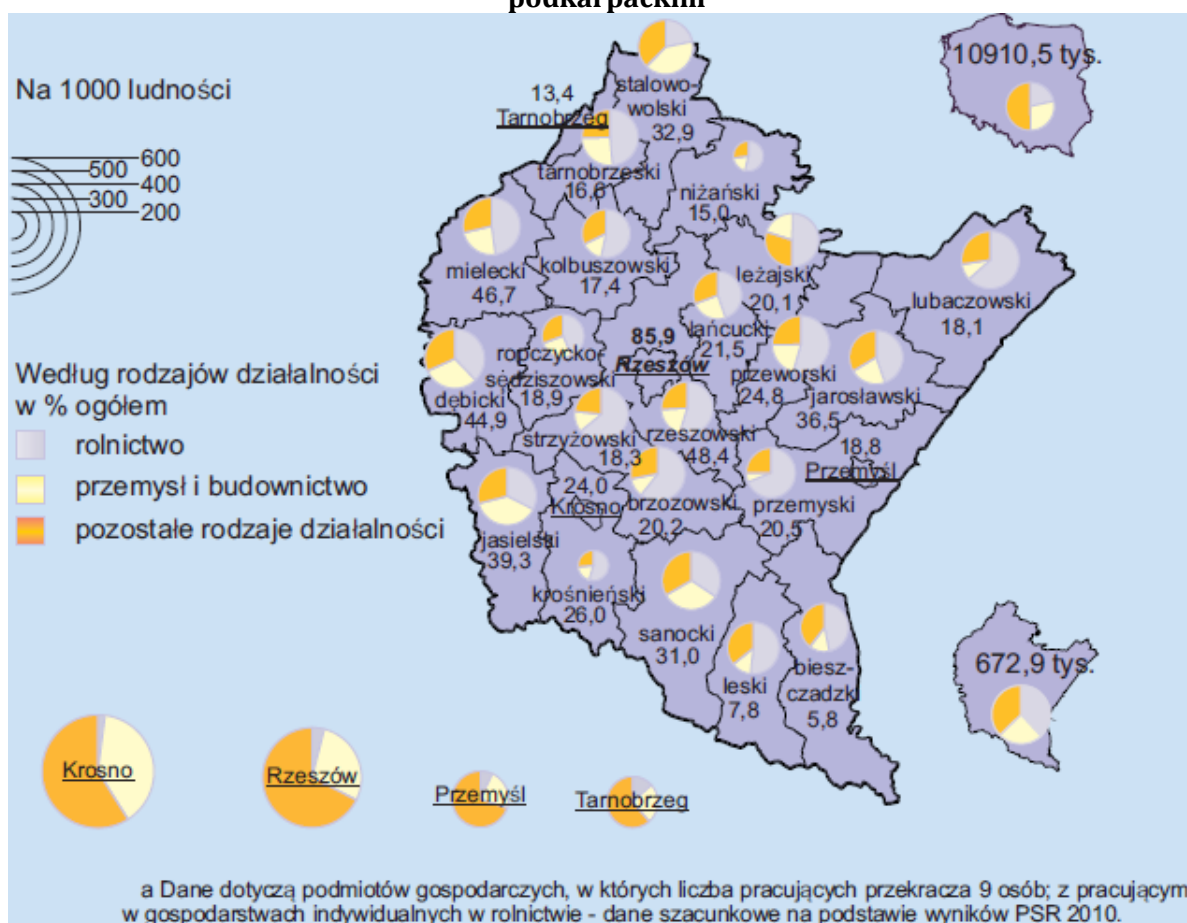
² Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały, tj. różnica między zameldowaniami (napływ) a wymeldowaniami (odpływ) z pobytu stałego w przeliczeniu na 1000 osób

Rysunek 4. Zatrudnieni według sektorów gospodarki w powiecie leskim w 2012 r. na tle sąsiednich powiatów

Omawiając problematykę rynku pracy warto również zwrócić uwagę na średnie miesięczne wynagrodzenie. W powiecie leskim wynagrodzenie ogółem jest nieznacznie wyższe niż w województwie – w powiecie leskim w 2012 r. wynosiło 84,7 w skali do średniej krajowej, natomiast w województwie podkarpackim 84,2. W sąsiednich powiatach przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto jest również niższe niż w powiecie leskim. W powiecie sanockim wynosi 79,4 w porównaniu do średniej krajowej, a w powiecie bieszczadzkiem 83,5.

Rysunek 5. Pracujący według rodzajów działalności w 2012 r. w województwie podkarpackim

Źródło: Statystyczne vademecum samorządowca 2013, GUS.

Drugi wymiar rynku pracy stanowi problem bezrobocia. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiecie leskim na koniec 2013 r. wynosiła 23,6%. Była to jedna z najwyższych wartości w całym województwie podkarpackim. Według danych z Powiatowego Urzędu Pracy w Lesku liczba bezrobotnych w powiecie w latach 2009-2013 stale wzrastała³.

W powiecie leskim na koniec 2013 r. zarejestrowanych było 2878 osób, z czego 47,7% stanowiły kobiety (1374). Prawo do zasiłku posiadało 510 osób, co stanowi 17,7% bezrobotnych. Wśród posiadających prawo do zasiłku 55,3% stanowiły kobiety.

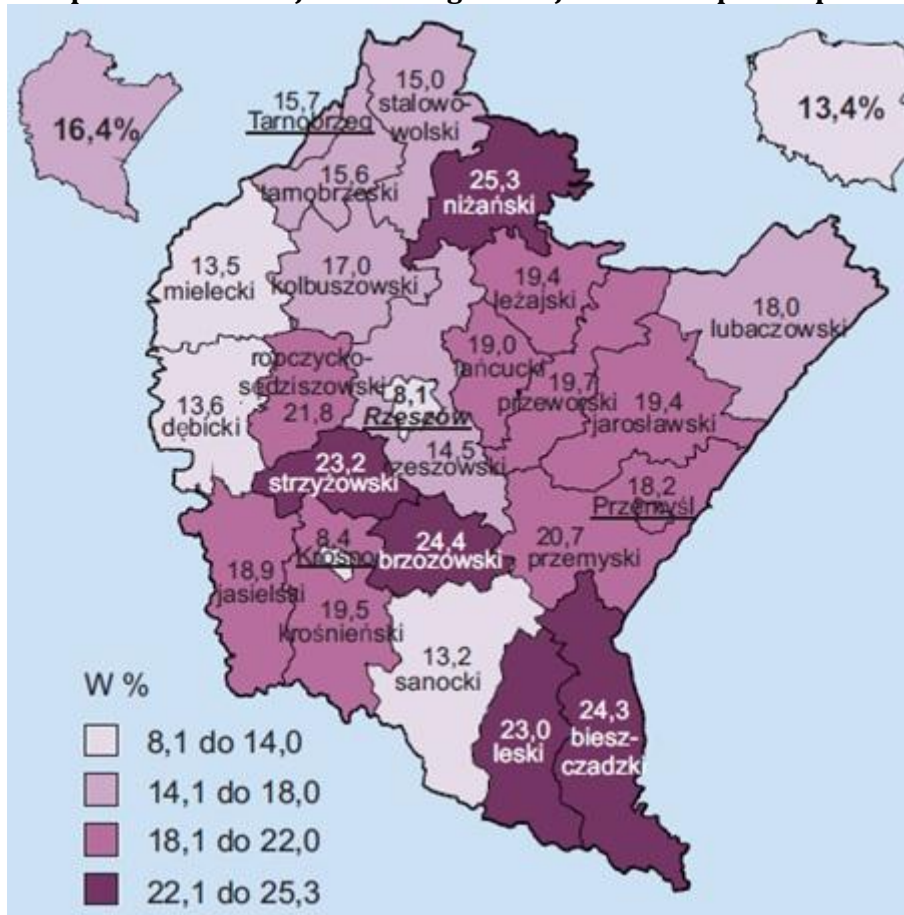
W 2013 r. nastąpił napływ 3216 bezrobotnych oraz odpływ 3105 osób. PUP w Lesku zarejestrował w ciągu 2013 r. 589 ofert na stanowiska pracy. Szczegółowe informacje na temat lokalnego rynku pracy znajdują się w dokumencie „Informacje o sytuacji na lokalnym rynku pracy w 2013 r.” umieszczonym na stronie internetowej PUP w Lesku.

Warto natomiast zwrócić uwagę na osoby określane jako te, które znajdują się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. W powiecie leskim są to przede wszystkim: osoby

³ Informacje o sytuacji na lokalnym rynku pracy w 2013 r., PUP Lesko, http://www.puplesko.pl/urzed_pracy/Analiza_lokalnego_ryнку_pracy.html, z dnia 20.08.2014 r.

młode, do 25 r. ż. (563 osoby); osoby, które ukończyły szkołę wyższą do 27 r. ż. (42); długotrwale bezrobotni (1655); osoby powyżej 50 r. z. (589); bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych (857); niepełnosprawni (31).

Rysunek 6. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podkarpackim w 2012 r.

Źródło: Statystyczne vademecum samorządowca 2013, GUS.

Patrząc przez pryzmat cech społeczno-demograficznych (dane w poniższej tabeli) należy uznać, że bezrobotny w powiecie leskim to:

- częściej mężczyzna, niż kobieta;
- osoba do 35 roku życia;
- posiadająca wykształcenie zawodowe – średnie lub zasadnicze;
- nie posiadająca stażu pracy lub o krótkim stażu (do pięciu lat);
- pozostająca na bezrobociu bardzo krótko (do 3 miesięcy) lub bardzo długo (powyżej 24 miesięcy).

Tabela 4. Cechy charakteryzujące bezrobotnych powiatu leskiego (dane 2013 r.)

	Liczba zarejestrowanych		Wskaźnik udziału w ogółem
	razem	w tym kobiet	
ogółem	2878	1374	
Wiek			
18-24	563	257	19,6
25-34	848	451	29,5
35-44	625	311	21,7
45-54	544	263	18,9
55-62	298	92	10,3
Poziom wykształcenia			
Wyższe	290	193	10,1
Policealne i średnie zawodowe	812	414	28,2
Średnie ogólnokształ.	252	151	8,7
Zasadnicze zawodowe	872	370	30,3
Gimnazjalne i poniżej	652	246	22,7
Staż pracy w latach			
Bez stażu	516	263	17,9
Do 1 roku	518	264	18,0
1-5 lat	712	358	24,7
5-10 lat	421	196	14,6
10-20 lat	444	204	15,4
20-30 lat	213	74	7,4
30 lat i więcej	54	15	1,8
Czas pozostawania bez pracy w miesiącach			
Do 1-ca	243	85	8,4
1-3	621	338	21,6
3-6	435	207	15,1
6-12	426	198	14,8
12-24	414	173	14,4
Powyżej 24 m-ce	739	373	25,7

Źródło: Informacje o sytuacji na lokalnym rynku pracy w 2013 r., PUP Lesko

1.2.3 Pomoc społeczna

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w województwie podkarpackim w 2012 r. wynosił 20,7%. 7% ludności województwa żyło poniżej minimum egzystencji. Sytuacja ta, przy wciąż utrzymującej się na wysokim poziomie stopie bezrobocia, wymaga szerokich działań z zakresu pomocy społecznej.

W 2008 r. 10,4% mieszkańców powiatu leskiego korzystało ze świadczeń pomocy społecznej (w powiecie sanockim odsetek ten wynosił 7,3%; powiecie bieszczadzkim 12,7%). W okresie do 2012 r. liczba osób korzystających z pomocy społecznej wzrosła we wszystkich trzech powiatach. W powiecie leskim wynosiła 12,1% mieszkańców.

Tabela 5. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej

Jednostka terytorialna	osoby w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej					
	2008	2009	2010	2011	2012	
Powiat leski	4080	4016	3457	3275	3245	12,1%
Powiat sanocki	11493	11234	10550	10093	10300	10,7%
Powiat bieszczadzki	3686	3491	3186	3097	3138	14,1%

W 2013 r. w powiecie leskim funkcjonowała jedna placówka pomocy społecznej. Dysponowała 58 miejscami (wszystkie miejsca były zajęte). W powiecie nie ma innego typu placówek pomocy społecznej. DPS znajdują się w powiecie sanockim (168 miejsc) i bieszczadzkim (142 miejsca). Ponadto powiat sanocki dysponuje noclegownią (98 miejsc) oraz placówką zapewniającą całodobową opiekę nad osobami niepełnosprawnymi lub przewlekle chorymi.

Uchwałą Nr XXXII.187.2013 Rady Gminy w Baligródzie z dnia 7 października 2013r. powołano z dniem 2 grudnia 2013 r. do życia Środowiskowy Dom Samopomocy w miejscowości Nowosiółki w gminie Baligród⁴. Ośrodek działa przez pięć dni w tygodniu, od poniedziałku do piątku, w godz. 7.30-15.30. W godzinach tych prowadzone są zajęcia z uczestnikami. Ośrodek dysponuje 35 miejscami (wszystkie miejsca są zajęte)⁵. Uczestnicy zajęć to osoby zamieszkałe na terenie gminy Baligród (ośrodek zapewnia codziennie usługi transportowe).

Wydatki gmin na pomoc społeczną w powiecie leskim wynoszą 16,7% wszystkich wydatków (w powiecie sanockim 18%, bieszczadzkim 20%). Wydatki powiatu w tym zakresie wahają się w granicach 5-7% wszystkich wydatków.

Tabela 6. Wydatki na pomoc społeczną w 2013 r.

		Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Wydatki na pomoc społeczną	gmin	15134111,65	51993192,36	14282656,5
	powiatu	1800389,45	6204474,15	7242491,51
PFRON: środki wykorzystane przez powiaty (2011)		1 449 491	1 327 610	644 058

W powiecie leskim w 2010/2011 r. przeprowadzone zostały badania dotyczące wykluczenia społecznego. Raport z badań został udostępniony na stronie Starostwa Powiatowego w Lesku⁶.

⁴<http://bip.baligrod.pl/?c=mdPliki-cmPobierz-2406-dWNod2HFgmEgTnIgWFhYSUkuMTg3LjIwMTMucGRm>.

⁵https://bip.rzeszow.uw.gov.pl/wp-content/uploads/2014/09/10-45-49_KW_689316_S_plik4.pdf

⁶<http://pokl.wup-rzeszow.pl/cms/upload/edit/file/2012/raporty%20z%20badania%20-%20URz%20-%20P%20VII/raport%20-%20powiat%20leski.pdf>, z dnia 20.08.2014 r.

1.2.4 Aktywność gospodarcza

W powiecie leskim na koniec 2013 r. funkcjonowało 2861 podmiotów gospodarczych. Liczba podmiotów z roku na rok stale wzrasta. W porównaniu do 2007 r. ich liczba powiększyła się o 389 nowych podmiotów. Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowią jednostki sektora prywatnego (95,6%), pozostałe należą do sektora publicznego (przedsiębiorstwa państwowe, komunalne i jednostki budżetowe). Podobną strukturę podmiotów gospodarczych posiadają sąsiednie powiaty.

W porównaniu z powiatami ościennymi należy stwierdzić, że powiat leski posiada zdecydowanie mniej podmiotów gospodarczych niż powiat sanocki, i zdecydowanie więcej niż powiat bieszczadzki.

Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON

Liczba podmiotów	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Ogółem	2861	6927	356
Sektor prywatny	2735	6656	157
Sektor publiczny	126	271	3

Na tle sąsiednich powiatów powiat leski wyróżnia się przede wszystkim znaczącą liczbą podmiotów działających w **sekcji I**, czyli działalnością związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. Wynika to z turystycznego charakteru opisywanego obszaru.

Tabela 8. Jednostki wpisane do rejestru REGON wg sekcji PKD 2007 w 2013 r.

	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	312	321	356
Sekcja B - Górnictwo i wydobywanie	0	11	3
Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe	183	604	157
Sekcja D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	3	11	2
Sekcja E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	11	9	8
Sekcja F - Budownictwo	297	785	245
Sekcja G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	567	1820	432
Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa	139	435	109
Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	414	252	163
Sekcja J - Informacja i komunikacja	24	125	23
Sekcja K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	43	172	32
Sekcja L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	59	201	53
Sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	129	535	93

Sekcja N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	97	150	46
Sekcja O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	51	92	45
Sekcja P - Edukacja	110	273	82
Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	129	379	114
Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	78	156	65
Sekcja S i T - Pozostała działalność usługowa oraz Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	215	596	137
Sekcja U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0	0
Ogółem	2861	6927	356

Poniższa tabela prezentuje dane świadczące o dynamice aktywności gospodarczej w powiecie leskim. Na ich podstawie można stwierdzić, że liczba podmiotów gospodarczych każdego roku wzrasta.

Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej w powiecie leskim – podstawowe wskaźniki

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	932	943	943	976	988	1018	1068
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	59	79	94	97	101	97	115
jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	57	56	85	55	88	70	63
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	11,6	11,7	11,8	12,2	12,4	12,8	13,6
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	41	44	47	47	47	48	49
podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym	93	123	145	150	156	150	179
podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	145,5	146,5	145,8	151,1	153	157,8	166,7

1.2.5 Turystyka

Powiat leski położony jest w obszarze o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych. 68% powierzchni powiatu leskiego stanowią lasy. Walory krajoznawcze i przyrodnicze powodują to, że jest to obszar bardzo chętnie odwiedzany zarówno przez turystów z Polski, jak i zza granicy. Powiat leski obok powiatu bieszczadzkiego są od wielu lat najchętniej odwiedzanymi miejscami w całym województwie podkarpackim.

Zaprezentowane w tabeli dane obrazują, jak wielkie znaczenie dla powiatu leskiego odgrywa turystyka. W 2013 r. liczba osób korzystających z noclegów była blisko pięciokrotnie wyższa niż liczba mieszkańców powiatu (przy czym należy

pamiętać, że dane GUS opierają się na dobrowolnej sprawozdawczości podmiotów gospodarczych, tak więc liczba nocujących mogła być znacznie wyższa).

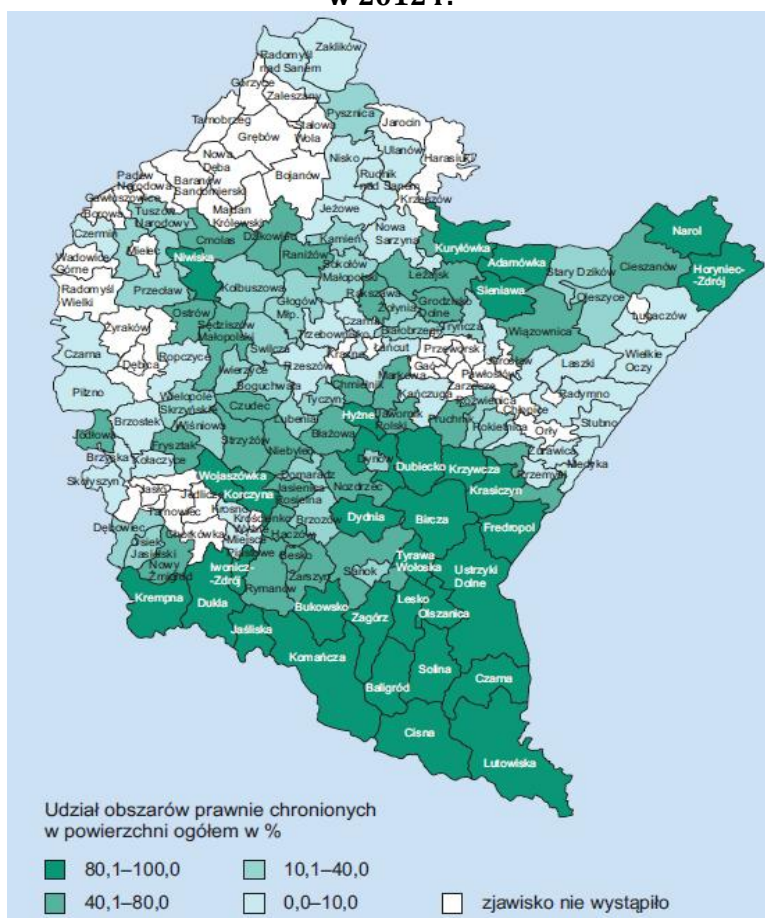
Tabela 10. Wybrane dane o miejscach noclegowych w 2013 r.

	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
obiekty	109	18	53
miejsca noclegowe	6 615	758	2 080
korzystający z noclegów	132 054	26 263	37 555
udzielone noclegi	628 155	48 389	108 114
hotele	6	5	3
pensjonaty	7	0	0

Tabela 11. Obszary prawnie chronione w 2013 r.

		Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Parki narodowe	ha	6090,30	0	23111,86
Rezerwy przyrody	ha	1121,38	2629,14	1703,12
Parki krajobrazowe	ha	45512,20	38673,00	59742,90
Obszary chronionego krajobrazu	ha	30374,60	62231,10	31050,90
Pomniki przyrody	szt.	22	59	110

Rysunek 7. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w 2012 r.

Źródło: Statystyczne vademecum samorządowca 2013, GUS.

Ze względu na utrzymującą się stale wysoką liczbę turystów korzystających z noclegów w powiecie leskim dynamicznie rozwija się sieć turystycznych obiektów noclegowych.

Tabela 12. Liczba obiektów noclegowych i osób korzystających z noclegów w powiecie leskim w latach 2007-2013

		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
obiekty	ob.	62	61	71	70	67	93	109
miejsca noclegowe	msc.	4971	5011	5784	5525	5672	6206	6615
korzystający z noclegów	osoba	127996	119066	119725	122510	123889	123120	132054
udzielone noclegi	-	566360	544028	579618	605562	602591	625932	628155

1.2.6 Ochrona zdrowia

W 2013 r. w powiecie leskim było łącznie 10 przychodni, z czego 9 było niepublicznych. Łącznie udzielonych zostało 89 247 porad lekarskich z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej.

Tabela 13. Wybrane wskaźniki dotyczące ochrony zdrowia w powiecie leskim na tle powiatów ościennych

	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Liczba przychodni (2013)	10	50	7
w tym publicznych	1	14	1
Praktyki lekarskie (2013)	12	34	12
w tym na wsi	6	13	2
Liczba porad lekarskich (2013)	89 247	391 366	98 080
Liczba lekarzy (2011)	72	324	40
Liczba dentystów (2011)	11	38	7
Liczba pielęgniarek i położnych na 10 tys. mieszkańców (2011)	101,7	66,3	73,7
Liczba aptek (2013)	7	32	4
Liczba mieszkańców przypadających na 1 aptekę (2013)	3 826	3 003	5 551

W 2011 r. w powiecie pracowało 72 lekarzy oraz 11 dentystów. Na 10 tys. ludności powiatu w 2011 r. przypadało 101,7 pielęgniarek i położnych (wskaźnik dla woj. podkarpackiego wynosił 66).

W 2013 r. powiat posiadał 7 aptek ogólnodostępnych. Na jedną aptekę przypadało 3 826 osób.

1.2.7 Oświata

Według danych GUS z 2013 r. w powiecie leskim nie ma ani jednego żłobka (są trzy żłobki w powiecie sanockim, które dysponują łącznie 176 miejscami).

W powiecie leskim znajduje się 5 przedszkoli, 15 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych i 5 punktów przedszkolnych. Siatka placówek wychowania przedszkolnego obejmuje 84,5% 3-6 latków w miastach (powiat sanocki 71,3%; powiat bieszczadzki 87,8%) i 59,7% na wsi (powiat sanocki 59,3%; powiat bieszczadzki 43,2%).

W powiecie w 2012 r. funkcjonowało 20 szkół podstawowych, do których uczęszczało łącznie 1 407 uczniów. Wyniki sprawdzianu po 6 klasie szkoły podstawowej uzyskały wskaźnik 72,2% (powiat leski 77,4%; bieszczadzki 75,8%).

Współczynnik skolaryzacji brutto w szkołach podstawowych wynosił w powiecie leskim 91,13% (w powiecie sanockim 93,32%; bieszczadzkim 97,13%).

W powiecie funkcjonowało 10 gimnazjów, do których uczęszczało 863 uczniów.

Dostępność placówek edukacyjnych do poziomu szkolnictwa średniego nie budzi zastrzeżeń.

Tabela 14. Placówki oświatowe w 2012 r.

		Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Placówki wychowania przedszkolnego	przedszkola bez specjalnych	5	13	2
	przedszkola specjalne	0	1	0
	oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	15	43	13
	zespoły wychowania przedszkolnego bez specjalnych	0	2	0
	punkty przedszkolne bez specjalnych	5	12	0
Szkoły podstawowe	szkoły podstawowe ogółem	20	47	14
	szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	19	46	13
	szkoły podstawowe specjalne dla dzieci i młodzieży	1	1	1
	szkoły podstawowe ogółem - uczniowie	1407	5474	1353
	szkoły podstawowe dla dzieci i młodzieży bez specjalnych - uczniowie	1398	5422	1338
	szkoły podstawowe specjalne dla dzieci i młodzieży - uczniowie	9	52	15
Szkoły gimnazjalne	gimnazja ogółem	10	21	8
	gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych	9	20	7

	gimnazja dla dzieci i młodzieży specjalne	1	1	1
	gimnazja ogółem - uczniowie	863	3004	740
	gimnazja dla dzieci i młodzieży bez specjalnych - uczniowie	852	2963	727
	gimnazja dla dzieci i młodzieży specjalne - uczniowie	11	41	13
Szkoły zasadnicze	ponadgimnazjalne szkoły przysposabiające do pracy zawodowej specjalne	1	1	1
	ponadgimnazjalne szkoły przysposabiające do pracy zawodowej specjalne - uczniowie	13	52	13
	ponadgimnazjalne zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży bez specjalnych	1	5	1
	ponadgimnazjalne zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży bez specjalnych - uczniowie	127	452	64
	ponadgimnazjalne zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży specjalne	0	0	1
	ponadgimnazjalne zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży specjalne - uczniowie	0	0	10
Licea	licea ogólnokształcące ponadgimnazjalne dla młodzieży bez specjalnych	1	4	1
	licea ogólnokształcące ponadgimnazjalne dla młodzieży bez specjalnych - uczniowie	283	1624	341
	licea ogólnokształcące ponadpodstawowe dla dorosłych	1	4	2
	licea ogólnokształcące ponadpodstawowe dla dorosłych - uczniowie	29	251	73
	uzupełniające licea ogólnokształcące dla dorosłych	0	3	1
	uzupełniające licea ogólnokształcące dla dorosłych - uczniowie	0	102	15
Szkolnictwo policealne	szkoły policealne dla młodzieży bez specjalnych	0	1	0
	szkoły policealne dla młodzieży bez specjalnych - uczniowie	0	485	0
	szkoły policealne dla dorosłych	0	4	2
	szkoły policealne dla dorosłych - uczniowie	0	180	89

Natomiast niezadowalającą jest dostępność placówek oświaty na poziomie ponadgimnazjalnym. W powiecie funkcjonuje jedna szkoła zawodowa (127 uczniów) kształcąca uczniów w wielu zawodach; 1 liceum ogólnokształcące (283 uczniów), 1 liceum dla dorosłych (29 uczniów). Placówki te, na tle placówek z ościennych powiatów, są lepiej wyposażone w sprzęt komputerowy z dostępem do Internetu.

Tabela 15. Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w 2012 r.

	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
Szkoły podstawowe	6,27	7,32	5,87
Gimnazja	6,32	8,56	6,43
Szkoły zawodowe	5,88	6,81	5,30
Technika	4,76	6,08	5,96
Licea ogólnokształcące	7,26	25,78	11,76

W powiecie nie funkcjonuje szkolnictwo policealne. Najbliższa szkoła wyższa znajduje się w Sanoku.

Tabela 16. Wydatki budżetu powiatów na oświatę i wychowanie

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Powiat leski	306,26	266,61	275,62	329,81	281,51	309,58	307,74
Powiat sanocki	276,17	282,47	328,62	345,87	358,64	381,09	393,78
Powiat bieszczadzki	283,49	241,82	320,88	369,21	286,71	301,86	290,84

1.2.8 Kultura i sport

W powiecie leskim funkcjonuje 6 domów kultury (Bieszczadzki Dom Kultury w Lesku; Gminne Centrum Kultury i Ekologii w Cisnej; Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Turystyki w Solinie Z/S w Polańczyku; Gminny Ośrodek Kultury w Baligrodzie; Świetlica w Zahoczewie; Świetlica w Mchawie)⁷.

Tabela 17. Placówki biblioteczne w 2012 r.

	Powiat leski	Powiat sanocki	Powiat bieszczadzki
biblioteki i filie ogółem	17	36	12
czytelnicy w ciągu roku	5786	16247	3402
czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	215	169	152
księgozbiór	183800	414859	109070
wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika	18,3	16,6	17,0

⁷ http://www.domkulturyplus.pl/kategorie/domy_kultury.html , z dnia 20.08.2014 r.

W powiecie leskim funkcjonuje 17 bibliotek. Czytelnictwo rejestrowane w placówkach bibliotecznych w powiecie jest lepiej rozwinięte niż w ościennych powiatach. Należy jednak zauważyć, że na przestrzeni lat 2007-2013 spadła zarówno liczba czytelników, jak i zasobność księgozbioru.

Tabela 18. Funkcjonowanie placówek bibliotecznych w powiecie leskim w latach 2007-2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
biblioteki i filie ogółem	19	18	18	18	17	17	17
czytelnicy w ciągu roku	6334	6020	5879	5723	5651	5786	:
czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	238	227	221	212	210	215	:
księgozbiór	209242	198619	197759	197120	191233	183800	182740
wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika	18,1	19,2	19,2	18,9	19,6	18,3	:

W powiecie funkcjonuje 1 kino. Na jedno miejsce w kinie przypadało w 2013 r. 182,2 osób. W 2013 r. kino wyemitowało 50 seansów filmowych, w których uczestniczyło 1114 widzów. W latach 2007-2013 r. widoczny jest zarówno spadek liczby seansów filmowych, jak również liczby widzów. Podobna tendencja występuje w powiecie bieszczadzkim (jest również 1 kino, w którym spada liczba seansów i widzów). Natomiast w powiecie sanockim (gdzie również jest jedno kino) rokrocznie zwiększa się liczba seansów i widzów.

W powiecie leskim działa również jedno muzeum. W 2012 r. odnotowano 6394 zwiedzających (w powiecie sanockim jest 2 muzea, które w 2012 r. odwiedziło 204 481 zwiedzających, oraz 1 galeria sztuki; w powiecie bieszczadzkim od 2012 r. nie funkcjonuje żadne muzeum).

W wielu wsiach powiatu leskiego pielęgnowana jest także kultura ludowa, której przejawy nie są uwzględniane w statystycznych ramach, ale stanowią o kulturze powiatu leskiego.

W 2013 r. w powiecie leskim zorganizowana została jedna impreza masowa o charakterze artystyczno-rozrywkowym (w powiecie sanockim było 5 imprez, w bieszczadzkim nie było ani jednej).

Dbłość o kulturę na obszarze powiatu wyraża się w wydatkach, jakie JST ponoszą na ten cel. W porównaniu z ościennymi powiatami na jednego mieszkańca w powiecie leskim w 2012 wydano największe środki finansowe.

Tabela 19. Wydatki na kulturę ponoszone przez JST w 2012 r.

Powiat	leski	sanocki	bieszczadzki
wydatki na kulturę z budżetów gmin i miast na prawach powiatu, w złotych ogółem (PLN) 2012	4 666 204,03	12 176 812,18	2 677 357,95
Na mieszkańca (PLN)	174	127	120

Na terenie powiatu w 2012 r. znajdowało się 13 klubów sportowych, w których wyróżniono 17 sekcji. Członkostwo w klubach posiadało 621 mieszkańców (niewiele ponad 2% mieszkańców powiatu). W porównaniu z ościennymi powiatami sytuacja w powiecie leskim jest niezadawalająca.

W klubach ćwiczyło 657 osób, z czego więcej niż 77 % stanowili mężczyźni. 65% ćwiczących to osoby młode, do 18 roku życia. W powiecie leskim widoczna jest bardzo słaba aktywność sportowa kobiet we wszystkich przedziałach wiekowych.

Również kadra trenerów i instruktorów sportowych wydaje się być niezadawalająca.

Tabela 20. Kluby sportowe łącznie z klubami wyznaniowymi i UKS - powiat leski

Powiat	leski			sanocki	bieszczadzki
	2008	2010	2012	2012	2012
kluby	14	14	13	72	17
sekcje sportowe	26	27	17	151	29
członkowie	730	955	621	3615	785
	ćwiczący				
ogółem	662	915	657	3646	738
mężczyźni	554	687	508	2742	514
kobiety	108	228	149	904	224
	ćwiczący do 18 lat				
ogółem	428	635	426	2565	550
chłopcy	344	445	289	1767	358
dziewczęta	84	190	137	798	192
trenerzy	3	6	2	43	9
instruktorzy sportowi	16	18	22	93	31
inne osoby prowadzące zajęcia sportowe	16	7	4	66	10

W 2013 r. w powiecie leskim nie zorganizowano ani jednej imprezy masowej o charakterze sportowym (imprez tego typu nie było również w powiecie bieszczadzkim; w powiecie sanockim było 5).

1.2.9 Partycypacja społeczna

Uczestnictwo społeczne mieszkańców zaprezentowane zostanie na postawie dwóch wskaźników:

1. udziale w wyborach samorządowych,
2. kondycji III sektora.

Frekwencja w wyborach samorządowych 21 listopada 2010 r. w powiecie leskim była jedną z wyższych w województwie podkarpackim i wynosiła 54,99% (wynik w województwie 50,75%). W porównaniu z powiatami ościennymi frekwencja ta była znacznie wyższa (w powiecie sanockim wynosiła 49,89%; w bieszczadzkim 45,86%).

Frekwencja w poszczególnych gminach powiatu była znacznie zróżnicowana: najniższa w Olszanicy 44,65%, a najwyższa w Solinie 67,57% (w drugiej turze 62,83%). W pozostałych miejscowościach powiatu w wyborach samorządowych uczestniczyło 49,77% mieszkańców Leska, 61,82% gminy Cisna, 65,3% gminy Baligród⁸.

Ocena kondycji organizacji III sektora jest bardzo trudna na poziomie powiatu. Większość danych dotyczących tego tematu jest dostępnych jedynie na poziomie województwa.

W 2012 r w powiecie leskim działało 128 organizacji pozarządowych. 9 z nich uzyskało wsparcie w postaci 1% podatku. Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych w powiecie wynosi 4,85 na 1000 mieszkańców (w woj. podkarpackim 3,01)

Wśród organizacji pozarządowych wyróżnia się działalność OSP. W powiecie działa 31 jednostek OSP (w Lesku funkcjonuje jednostka PSP)⁹.

Tabela 21. Jednostki OSP w powiecie leskim

Gmina BALIGRÓD	OSP Baligród*, OSP Mchawa, OSP Nowosiółki, OSP Stężnica, OSP Zahoczewie
Gmina CISNA	OSP Wetlina*, OSP Cisna*
Gmina LESKO	OSP Jankowce*, OSP Łukawica*, OSP Średnia Wieś*, OSP Bezmiechowa, OSP Dziurdziów, OSP Hoczew, OSP Manasterzec
Gmina OLSZANICA	OSP Olszanica*, OSP Uherce Mineralne*, OSP Stefkowa*, OSP Orelec, OSP Paszowa, OSP Rudenka, OSP Wańkowa, OSP Zwierzyń
Gmina SOLINA	OSP Myczkowce*, OSP Polańczyk*, OSP Bóbrka, OSP Bukowiec, OSP Górzanka, OSP Myczków, OSP Terka, OSP Wola Matiaszowa, OSP Wołkowyja

*OSP działające w KSRG¹⁰

⁸ <http://wybory2010.pkw.gov.pl/att/1/pl/180000.html#tabs-1>, z dnia 20.08.2014 r.

⁹ https://www.osp.org.pl/hosting/katalog.php?id_w=10&id_p=208&id_g, z dnia 20.08.2014 r.

¹⁰ http://www.kppsplesko.itl.pl/pliki/osp/szkolenie/04.06.2013/pozostale/numery_operacyjne.doc.

Tabela 22. Dane dotyczące organizacji II sektora w powiecie leskim w 2012 r.

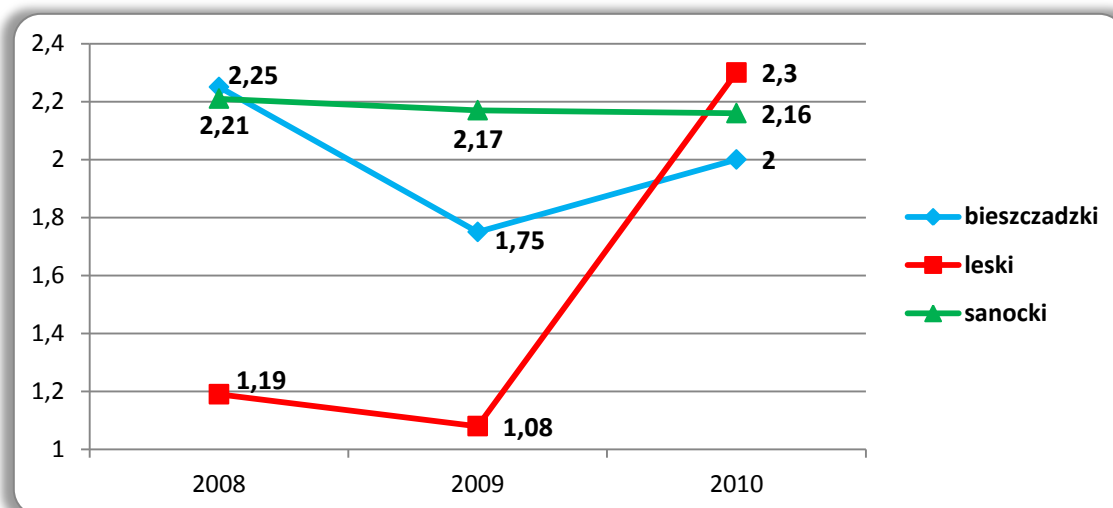
Powiat	leski	sanocki	bieszczadzki
Organizacje pozarządowe ogółem	128	340	113
Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 1000 mieszkańców	4,85	3,24	5,07
Organizacje pożytku publicznego	11	28	8
OSP na 10 tys. mieszkańców	10,8	6,7	13
1 procent: liczba organizacji które otrzymały środki z odpisów 1%	9	24	7

Więcej informacji na temat specyfiki organizacji III sektora w powiecie leskim można znaleźć na stronie <http://bazy.ngo.pl/>.

1.2.10 Działalność władz samorządowych

Działalność władz lokalnych dotyczącą partycypacji społecznej określić można na podstawie Certyfikatu „Przyjazny Samorząd”, który dotyczy badania współpracy między samorządem terytorialnym a organizacjami pozarządowymi w ramach tzw. „Monitoringu współpracy”.

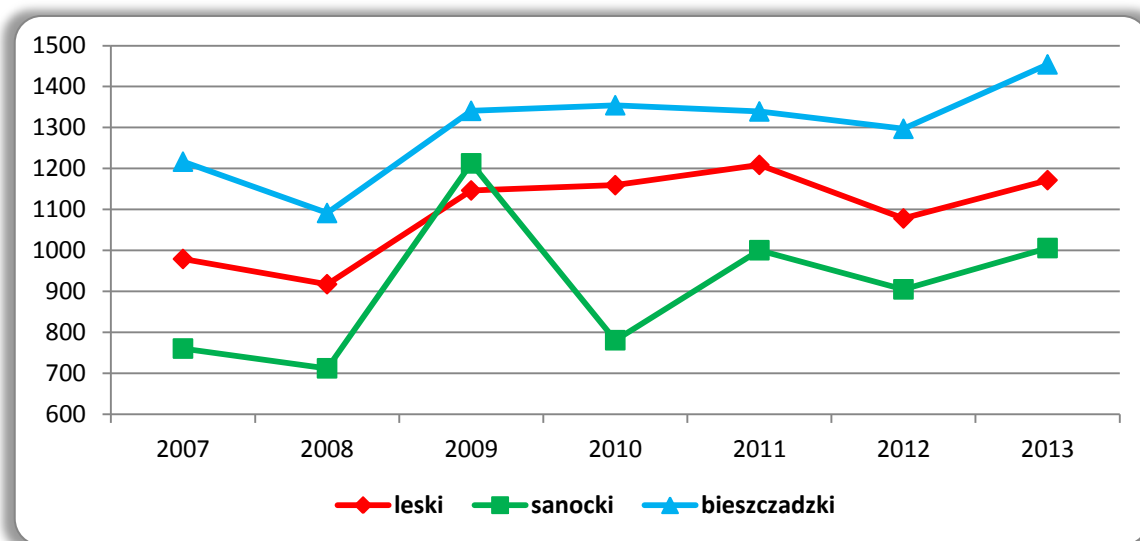
Na podstawie dostępnych danych można stwierdzić, że w powiecie leskim na przestrzeni 2008-2010 nastąpiła znaczna poprawa we współdziałaniu JST z organizacjami pozarządowymi. W 2010 r. uzyskany poziom certyfikacji był wyższy, niż wyniki w powiatach ościennych.

Rysunek 8. Wyniki uzyskane w ramach Certyfikatu „Przyjazny Samorząd”

Inne wskaźniki określające działalność władz samorządowych to dochody i wydatki budżetów JST. Na cele tego opracowania zaprezentowane zostaną jedynie dochody i wydatki z budżetu powiatów. Pod uwagę wzięto jednostkę znormalizowaną –

dochody/wydatki na 1 mieszkańca – która umożliwi porównanie w ramach trzech powiatów.

Rysunek 9. Dochody budżetu powiatów na 1 mieszkańca

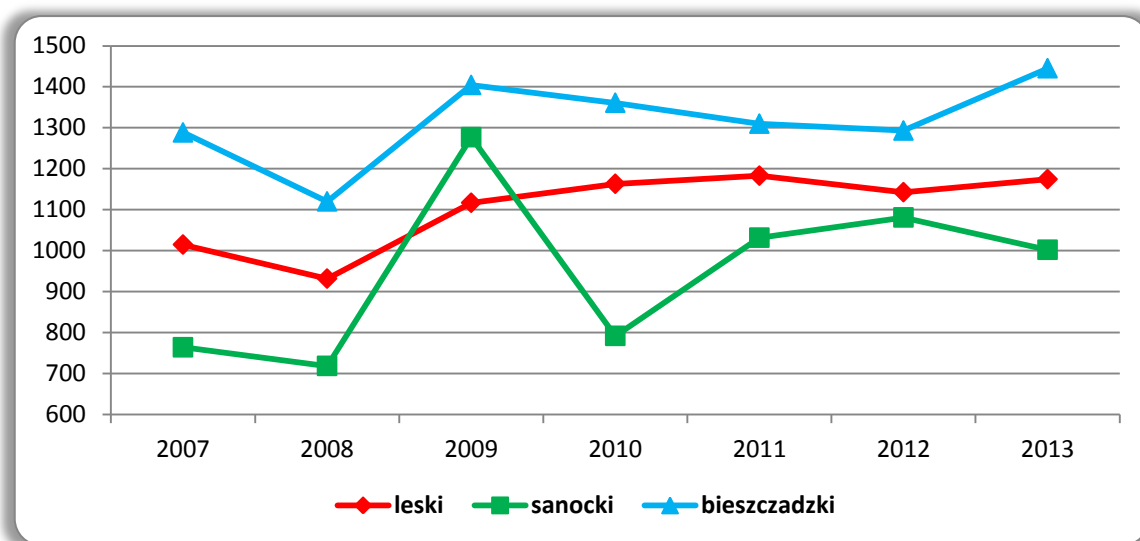

W powiecie leskim w 2013 r. dochody budżetu powiatu na 1 mieszkańca wynosiły 1171,57 zł, w tym dochody własne stanowiły 20% (dochody własne w powiecie sanockim to 18,56%; w bieszczadzkiem 34,70%).

Środki z Unii Europejskiej na finansowanie programów i projektów unijnych pozyskane przez gminy i powiaty w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2012 r. wynosiły: w powiecie leskim 39,6 zł, sanockim 23,9 zł, bieszczadzkiem 3,8 zł.

Z dochodami budżetowymi JST silnie skorelowane są wydatki. W powiecie leskim w 2013 r. wynosiły one 1174,21 zł. na mieszkańca.

Rysunek 10. Wydatki budżetu powiatów na 1 mieszkańca

Środki z UE na finansowanie programów i projektów unijnych w 2013 r. w omawianych powiatach nie przekroczyły 1% dochodów budżetowych. Warto jednak zaprezentować skuteczność w sięganiu po środki unijne.

Tabela 23. Korzystanie ze środków unijnych przez powiaty

Powiat	leski	sanocki	bieszczadzki
Wartość projektów unijnych – samorządy powiatowe (PLN) 2013	15 118 738	54 258 449	21 196 358
Skuteczność w aplikowaniu o fundusze unijne (%) 2013	61	68	65
Wartość projektów UE na 1 mieszkańca – wszystkie programy (PLN) 2013	9 035.3	9 826.9	11 926.4
Projekty UE - B+RT, innowacje, przedsiębiorczość (ogółem) (PLN) 2013	66 354 064	86 592 154	31 808 713
Projekty UE - Kapitał ludzki (ogółem) - na 1 mieszkańca (PLN) 2013	1 317	697	1 591
Projekty UE - Kapitał ludzki (ogółem) (PLN) 2013	35 335 635	67 124 610	35 426 696

1.3 Rozwój społeczny

Aby określić rozwój społeczny należałoby uwzględnić wiele danych z różnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego. Obecnie uniwersalną miarą stosowaną w statystykach międzynarodowych jest LHDI, czyli Lokalny wskaźnik rozwoju społecznego. Wskaźnik LHDI jest przystosowaniem wskaźnika Human Development Index (HDI) do wymiaru lokalnego (poziomu powiatów). Jest to wskaźnik wielowymiarowy, który obejmuje trzy komponenty: zdrowie obywateli; dostęp do wiedzy i edukacji; dochody. Zarówno sam indeks, jak i jego poszczególne części przyjmują wartości od 1 do 100. Wartości indeksu zostały podzielone na poziomy:

- bardzo niski: do 22,3
- niski: 22,4-32,1
- średni: 32,2-44,1
- wysoki: 44,2-62,7
- bardzo wysoki: 62,8-100.

Na podstawie wymiarów LHDI (zdrowie - HI, wiedza - EI i zamożność mieszkańców - WI) został sformułowany $LHDI_{pi}$, czyli Wskaźnik nakładów polityk publicznych na wymiary ujęte w Lokalnym Wskaźniku Rozwoju Społecznego.

Tabela 24. Wskaźnik LHDI

Powiat	Pozycja Wg LHDI				LHDI	HI	EI	WI	LHDI _{PI}	HI _{PI}	EI _{PI}	LEI _{PI}
	2010	2009	2008	2007								
Leski	303	274	297	300	31,39	83,52	24,84	14,91	38,56	35,05	45,26	36,16
Sanocki	149	141	148	158	41,26	78,02	41,67	21,61	23,73	31,67	24,67	17,09
Bieszczadzki	231	251	258	260	36,35	76,92	35,78	17,46	33,61	26,15	45,37	31,99

Opis skrótów:

LHDI – Lokalny Wskaźnik Rozwoju Społecznego

HI – Wskaźnik Zdrowia

EI – Wskaźnik Edukacji

WI – Wskaźnik Zamożności

LHDI_{PI} – nakłady publiczne na wymiary rozwoju społecznegoHI_{PI} – Wskaźnik Nakładów ZdrowotnychEI_{PI} – Wskaźnik Nakładów EdukacyjnychLEI_{PI} – Wskaźnik Wydatków Lokalnych**Źródło:**http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/polityka_rozwoju/Documents/raport_undp_2012_www.pdf

Na podstawie danych zawartych w powyższej tabeli można stwierdzić, że powiat leski w 2010 r zajmował 303 miejsce w rankingu wśród 380 powiatów w Polsce. Lokalny rozwój społeczny został określony na poziomie niskim (39,37), podczas gdy powiat sanocki i bieszczadzki zostały zakwalifikowane do poziomu średniego.

Powiat leski charakteryzuje bardzo wysoka wartość wskaźnika zdrowia, niska wartość wskaźnika edukacji i bardzo niska wartość wskaźnika zamożności. Znamiennym jest jednak fakt, że nakłady publiczne w powiecie leskim na wymiary rozwoju społecznego są wyższe, niż w ościennych powiatach.

B. Kapitał ludzki powiatu leskiego w opiniach mieszkańców, przedsiębiorców i przedstawicieli NGO

1.4 Charakterystyka badanej zbiorowości

Badania prowadzone były w trzech turach, obejmując zarówno mieszkańców powiatu leskiego, jak i przedsiębiorców oraz przedstawicieli organizacji społecznych. Poniżej przedstawiono charakterystykę tych trzech zbiorowości i ich odwzorowanie w próbach badawczych.

1.4.1 Polityka społeczna oraz rozwój wspólnot i społeczności lokalnych w powiecie leskim

Wśród badanych respondentów, mieszkańców, dominowały kobiety. Stanowiły one 76% próby badawczej (łącznie 95 osób spośród 125 respondentów).

Największą grupę wśród badanych, 48%, stanowiły osoby w wieku produkcyjnym – niemobilne zawodowo (wiek 46-65 lat). Co siódmy badany (13,8%) znajdował się w wieku mobilności zawodowej (26-45 lat). Co trzeciego respondenta (32,5%) charakteryzował wiek emerytalnym. Natomiast najmniejszą grupę badanych stanowiły osoby bardzo młode, do 25 roku życia. Ich odsetek w grupie respondentów wynosił niespełna 6%.

Ze względu na zawyżony wiek przeszło połowa respondentów (53,6%) to osoby będące rencistami i emerytami. Wśród pozostałych 13,6% zadeklarowało pracę na etacie; 5,6% prowadzenie własnej firmy; 6,4% wykonywanie prac dorywczych; 2,4% prowadzenie własnego gospodarstwa rolnego; 0,8% wykonywanie pracy za granicą; 4,8% zajmowanie się domem. 10,4% respondentów określiło, że pozostaje na bezrobociu i bezskutecznie poszukuje pracy. Pozostałe 3 osoby to uczniowie.

Blisko połowa respondentów (45,6%) zadeklarowała wykształcenie średnie. Co czwarty badany (24,8%) ukończył studia wyższe, w tym 10,4% studia II stopnia. Przeszło co piąty ankietowany (16,8%) ukończył szkołę zawodową. 12,8% respondentów zadeklarowało ukończenie szkoły podstawowej. Tak wysoki odsetek osób posiadających najniższe wykształcenie wiąże się z wiekiem biorących udział w badaniach.

Zdecydowana większość respondentów (87,8%) posiada dzieci, w tym 11,4% jedno; 35,8% dwoje; 24,4% troje i 16,3% czworo lub więcej. 12,2% badanych zadeklarowało brak potomstwa.

Respondenci to przede wszystkim mieszkańcy wsi powiatu leskiego. Stanowili oni 56,8% badanych. W samym Lesku mieszka 43,2% respondentów. Większość biorących udział w badaniu to osoby, które mieszkają w swych miejscowościach bardzo długo lub od urodzenia. Ta grupa stanowiła 93,6% ankietowanych. Cecha ta gwarantuje dobre rozeznanie w funkcjonowaniu społeczności lokalnej. Pozostali badani w równej mierze to mieszkający od 5 do 15 lat w miejscowości oraz mieszkający krócej niż 5 lat.

Badanych charakteryzuje średnia ocena własnego statusu materialnego. 44% badanych uznała, że *żyjemy średnio, wystarcza nam pieniędzy na podstawowe potrzeby i czasem możemy zrobić większe zakupy*. 25,6% badanych żyje skromnie, a 9,6% biednie. Osoby, które stwierdziły, że żyje im się dobrze lub bardzo dobrze, stanowiły 20,5% badanych.

W opisie charakterystyk organizacji pozarządowych znalazły się obszar działalności, rok założenia, liczba członków oraz zasięg działania. Większość przedstawicieli organizacji pozarządowych podawała jeden obszar działalności organizacji (jedynie trzy osoby wskazało dwa obszary). Wśród badanych organizacji dominowały te, których domeną działalności jest upowszechnianie kultury fizycznej i sportu (37%) oraz edukacja, oświata, wychowanie i opieka nad dziećmi i młodzieżą (25,9%). W grupie respondentów znalazły się również organizacje zajmujące się działalnością wspomagającą rozwój wspólnot lokalnych (11,1%) oraz rozwój gospodarczy (7,4%). Organizacje w innych obszarach stanowiły pojedyncze przypadki.

Okres funkcjonowania badanych organizacji jest znacznie zróżnicowany. Najstarsza powstała w 1923 roku, a najmłodsza w 2012r. Cztery spośród badanych organizacji powstało przed okresem transformacji; dwie w latach 90.; pozostałe 19 organizacji zostało założonych w roku 2000 lub później.

Również liczba członków w poszczególnych organizacjach jest znacznie zróżnicowana. Najmniejsza objęta badaniem organizacja liczy 5, a największa 168 członków. Największą grupę stanowią organizacje średnie, liczące od 20 do 50 członków (14 organizacji). W grupie badawczej znalazło się trzy organizacje małe (do 20 członków) oraz 6 dużych (powyżej 51 członków). Przedstawiciele dwóch organizacji nie potrafili podać liczby członków organizacji.

Zasięg działania badanych organizacji obejmuje przede wszystkim Powiat Leski (52% organizacji). Przeszło co trzecia organizacja działa lokalnie: 32% na terenie gminy a 4% na terenie najbliższego sąsiedztwa. Pozostałe organizacje działają na terenie województwa podkarpackiego (jedna) lub terenie całej Polski (dwie).

1.4.2 Edukacja i wychowanie w powiecie leskim

Wśród badanych respondentów dominowały kobiety. Stanowiły one 65,4% próby badawczej (łącznie 85 osób spośród 130 respondentów).

Największą grupę wśród badanych, 51,2%, stanowiły osoby w wieku produkcyjnym – niemobilne zawodowo (wiek 46-65 lat). Blisko co piąty (18,7%) był w wieku mobilności zawodowej (26-45 lat). 24,4% respondentów to osoby w wieku emerytalnym. Natomiast najmniejszą grupę badanych stanowiły osoby bardzo młode, do 25 roku życia. Ich odsetek w grupie respondentów wynosił niespełna 5,7%.

Ze względu na zawyżony wiek połowa respondentów (50%) to osoby będące rencistami i emerytami. Wśród pozostałych 24,2% zadeklarowało pracę na etacie; 7,8% prowadzenie własnej firmy; 4,7% wykonywanie prac dorywczych; 0,8% prowadzenie własnego gospodarstwa rolnego; 0,8% wykonywanie pracy za granicą; 4,7% zajmowanie się domem. 9,4% respondentów określiło, że pozostaje na bezrobociu i bezskutecznie poszukuje pracy. Pozostałe 7 osób to uczniowie.

Blisko połowa respondentów (44,4%) zadeklarowała wykształcenie średnie. Co trzeci badany (31,7%) ukończył studia wyższe, w tym 19% studia II stopnia. Co piąty ankieter (19%) ukończył szkołę zawodową. 4,8% respondentów zadeklarowało ukończenie szkoły podstawowej. Wykształcenie średnie dominuje zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn. Natomiast nieco więcej kobiet posiada wykształcenie wyższe magisterskie. Z kolei o 6% więcej mężczyzn ukończyło studia licencjackie.

Niespełna połowa respondentów (46%) posiada dzieci w wieku przedszkolnym lub szkolnym, w tym 28,5% jedno; 14,6% dwoje; 8,5% troje i 1,5% czworo lub więcej. Brak dzieci w wieku szkolnym może wiązać się z wiekiem badanych, co nie oznacza, że nie interesują się problemami edukacji i wychowania – dość często zdarza się wszak, że osoby w wieku emerytalnym opiekują się wnukami i niejednokrotnie są bliżej spraw szkolnych niż sami rodzice. Ponadto w małych społecznościach wiedza na tematy tak istotne jak edukacja jest powszechna – mieszkańcy rozmawiają o problemach tego typu w rodzinach i sąsiedztwie. Ponadto w miejscowościach mieszkają często sami

nauczyciele, co dodatkowo powoduje, że sprawy oświaty są znane niemal wszystkim mieszkańcom.

Respondenci to przede wszystkim mieszkańcy Leska. Stanowili oni 58,6% badanych. W miejscowościach na terenie powiatu leskiego mieszka 41,4% respondentów.

Większość biorących udział w badaniu to osoby, które mieszkają w swych miejscowościach bardzo długo lub od urodzenia. Ta grupa stanowiła 91,4% ankietowanych. Cecha ta gwarantuje dobre rozeznanie w funkcjonowaniu społeczności lokalnej, w tym także problemów związanych z edukacją i wychowaniem. Są to bowiem osoby, które same najprawdopodobniej przeszły przez system edukacji w placówkach oświaty na terenie powiatu, a także mogą obserwować sytuację z perspektywy swoich dzieci, krewnych i znajomych. Pozostali badani w równej mierze to mieszkający od 5 do 15 lat w miejscowości oraz mieszkający krócej niż 5 lat.

Badanych charakteryzuje średnia ocena własnego statusu materialnego. 44,5% badanych uznała, że *żyjemy średnio, wystarcza nam pieniędzy na podstawowe potrzeby i czasem możemy zrobić większe zakupy*. 32% badanych żyje skromnie, a 3,9% biednie. Osoby, które stwierdziły, że żyje im się dobrze lub bardzo dobrze, stanowiły 19,6% badanych.

Wśród badanych organizacji dominowały te, których domeną działalności jest edukacja, oświata, wychowanie i opieka nad dziećmi i młodzieżą (68,4%). W dalszej kolejności znalazły się organizacje zajmujące się działalnością na rzecz osób niepełnosprawnych (21,1%). W grupie respondentów znalazły się również organizacje pomagające uzyskać zatrudnienie (10,5%) oraz udzielające pomocy charytatywnej najuboższym (10,5%). Organizacje w innych obszarach stanowiły pojedyncze przypadki.

Okres funkcjonowania badanych organizacji jest znacznie zróżnicowany. Najstarsza powstała w 1946 roku, a najmłodsza w 2012r. Sześć spośród badanych organizacji powstało przed okresem transformacji; dwie w latach 90.; pozostałe 10 organizacji zostało założonych w roku 2000 lub później.

Również liczba członków w poszczególnych organizacjach jest znacznie zróżnicowana. Najmniejsza objęta badaniem organizacja liczy 6 osób, a największa 120 członków. Największą grupę stanowią organizacje średnie, liczące od kilkunastu do 70 członków. W grupie badawczej znalazło się 10 organizacji małych (do 20 członków) oraz 5 dużych (powyżej 51 członków).

Zasięg działania badanych organizacji obejmuje przede wszystkim powiat leski (55% organizacji). Więcej, niż co trzecia organizacja działa lokalnie: 35% na terenie gminy. Pozostałe organizacje działają na terenie województwa podkarpackiego (jedna) lub terenie całej Polski (jedna).

1.4.3 Rozwój gospodarczy i przedsiębiorczość w powiecie leskim

W przypadku badań nad przedsiębiorczością i rozwojem gospodarczym z uwzględnieniem perspektywy subiektywnej samych przedsiębiorców naturalną kategorią docelową stanowili właściciele i reprezentanci podmiotów gospodarczych działających w powiecie leskim. W sumie badaniami objęto 150 podmiotów gospodarczych, z których niemal 90% stanowiły mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające nie więcej niż 10 osób), zaś pozostałe to przedsiębiorstwa małe (zatrudniające do 49 osób). Należy podkreślić, że próba miała charakter losowy, a rozkład procentowy odwzorowuje strukturę przedsiębiorstw w powiecie leskim, w którym zdecydowanie dominują przedsiębiorstwa mikro i małe.

Badana próba zawiera w sobie podmioty, których czas funkcjonowania na rynku jest zróżnicowany, co umożliwi w dalszej części opracowania wprowadzenie tej zmiennej, jako jednej z kluczowych zmiennych niezależnych w charakteryzowaniu wizerunku przedsiębiorczości w powiecie leskim.

Trzy ostatnie cechy, które zostały uwzględnione w opisie przedsiębiorstw objętych badaniem, będą szczegółowo omawiane w dalszej części raportu, ale już na tym etapie warto podkreślić, że w opinii większości badanych:

- w ostatnim roku obroty w przedsiębiorstwie się nie zmieniły, albo nieznacznie spadły,
- zatrudnienie będzie w następnym roku utrzymane na obecnym poziomie,
- dynamika rozwoju przedsiębiorstwa nie jest spadkowa.

Innymi słowy, pomimo nieznacznych rocznych wahań koniunktury, badani generalnie rzecz biorąc nie wskazują na gwałtowne załamania i drastyczne pogarszanie się kondycji własnych przedsiębiorstw. Jest to sytuacja dość stabilna, w której nie przewiduje się zwolnień czy spadku obrotu. Czy jednak oznacza to w praktyce pozytywną ocenę kondycji przedsiębiorstwa zweryfikowane jest w dalszej części opracowania.

W tym miejscu warto jeszcze wskazać na jedną cechę wspólną dla wszystkich podmiotów objętych badaniem i wchodzących w skład próby badawczej. Przedsiębiorców z powiatu leskiego charakteryzuje dość wysoki poziom nieufności względem wszelkich badań, które ich zdaniem ingerują w delikatną naturę danych dotyczących kondycji i dalszych planów przedsiębiorstw. W trakcie realizacji badania zetknęliśmy się ze znacznym odsetkiem odmów, a do dość powszechnych należała sytuacja, kiedy respondent przerywał wywiad w momencie, kiedy uznał(a), że pytania są zbyt szczegółowe.

1.5 Polityka społeczna

Wszyscy badani za najważniejsze problemy uznali bezrobocie, niskie płace i wysokie ceny oraz emigrację ludzi młodych. Najważniejszym problemem są więc kwestie związane z rynkiem pracy. W następnej kolejności uznano ważność funkcjonowania i organizacji placówek służby zdrowia, ubóstwo, stan dróg, alkoholizm i narkomanię, działalność administracji samorządowej, problemy osób starszych

i niepełnosprawnych. Wśród najmniej dokuczliwych problemów (choć wciąż) znalazły się zatrucie środowiska naturalnego, przestępczość, przemoc w rodzinie, stosunki międzyludzkie, upadek obyczajów i moralności oraz organizacja opieki nad dziećmi.

Odpowiedzi mieszkańców i przedstawicieli organizacji pozarządowych były zbieżne w stosunku do najważniejszych problemów społecznych. Porównanie średnich wskazań wykazało, że mieszkańcy zaangażowani w działalność społeczną dostrzegają szersze spektrum problemów społecznych. Zdecydowanie większą wagę niż przeciętni mieszkańcy powiatu leskiego przywiązywali oni do problemów związanych z przestępczością, zatruciem środowiska naturalnego, alkoholizmem i narkomanią, problemami osób niepełnosprawnych i przemocą w rodzinie. Przedstawiciele organizacji pozarządowych zwracają większą uwagę na kwestie, do których mieszkańcy przywiązują stosunkowo najniższe znaczenie.

Ponieważ lista problemów społecznych dotyczących gmin/miejscowości zamieszkania była obszerna, w trakcie analizy postawiono pytanie czy istnieje możliwość sklasyfikowania ich w bardziej ogólne czynniki. Na podstawie analizy zebranego materiału problemy zostały pogrupowane w pięć głównych czynników:

- problemy wykluczenia (organizacja opieki nad dziećmi, problemy osób starszych, niepełnosprawnych, ubóstwo, stosunki międzyludzkie, organizacja i działalność służby zdrowia);
- patologie (przemoc w rodzinie, alkoholizm i narkomania, upadek obyczajów i demoralizacja, działania administracji samorządowej);
- dysfunkcje rynku pracy (niskie płace, wysokie ceny, bezrobocie);
- emigracja ludzi młodych;
- pozostałe identyfikowane zagrożenia (przestępczość, zatrucie środowiska naturalnego, stan dróg).

Po dokonaniu redukcji danych, na podstawie średnich wskazań, ustalić można hierarchię ważności głównych problemów społecznych w powiecie leskim. Problemy układają się w następującą kolejność:

1. problemy wykluczenia;
2. patologie;
3. dysfunkcje rynku pracy;
4. migracje ludzi młodych.

Porównując wskazania dokonane przez mieszkańców i przedstawicieli organizacji pozarządowych stwierdzić można zgodność ocen dotyczącą bardzo dużej ważności problemów związanych z migracją ludzi młodych oraz dysfunkcji rynku pracy. Przedstawiciele organizacji pozarządowych, w porównaniu z mieszkańcami, przypisują większe znaczenie pozostałym grupom problemów społecznych.

W jednym z otwartych pytań w ankiecie poproszono respondentów, aby wymienili wszystkie znane sobie instytucje, które na terenie gminy/powiatu zajmują się problemami społecznymi.

Spośród pytaných mieszkańców, co trzeci nie potrafił wymienić żadnej instytucji zajmującej się problemami społecznymi (42 osoby odpowiedziały „nie wiem”, „nie znam”, „trudno powiedzieć”). Odpowiedzi nie udzieliło również 4 przedstawiciele organizacji pozarządowych (16% w tej grupie badanych).

Mieszkańcy najczęściej wymieniali nazwy: opieka społeczna/pomoc społeczna (43 osoby), MOPS/GOPS (14 osób), Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie (8 osób), Ośrodek SOS (4 osoby), ośrodek dla matek z dziećmi – ofiar przemocy w rodzinie (4 osoby), ośrodki dla niepełnosprawnych (4 osoby), Rejonowe Urzędy Pracy (3 osoby). W sumie mieszkańcy wyliczyli instytucje, które zostały pogrupowane w 28 kategorii.

Przedstawiciele organizacji pozarządowych również najczęściej wymieniali nazwy MOPS/GOPS/MGOPS (18 osób). Na drugim miejscu wskazane zostało PCPR (6 wskazań), a na kolejnym ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie (3 osoby). Pozostałe wskazania były pojedyncze. W sumie odpowiedzi przedstawiciele organizacji pozarządowych zostały skategoryzowane na 14 grup odpowiedzi.

Można stwierdzić, że zarówno mieszkańcy, jak i przedstawiciele organizacji pozarządowych, łączą temat problemów społecznych przede wszystkim z tzw. pracą socjalną, która stanowi zaledwie jeden z wielu obszarów zainteresowania polityki społecznej. Podejście to łączy się z postrzeganiem odpowiedzialności za rozwiązywanie problemów społecznych przez instytucje szczebla samorządowego (gminę i powiat) oraz centralnego (rząd).

1.6 Funkcjonowanie społeczności lokalnych

Blisko 9% mieszkańców zadeklarowało, że najchętniej wyprowadziłaby się z miejsca, w którym mieszka. Kolejne 7% ankietowanych uznało, że niechętnie przyznaje się do swojego miejsca zamieszkania, a 5,6% stwierdziła, że jest im obojętny fakt zamieszkania w danej miejscowości. Można więc stwierdzić, że co piąty mieszkaniec nie czuje przywiązania do miejsca swojego zamieszkania, a blisko połowa z tych osób, które deklarują, że nie czują przywiązania do miejsca swojego zamieszkania, chętnie by się wyprowadziła.

Przeszło połowa respondentów uznała natomiast, że miejscowość w której mieszka to dobre miejsce, a co czwarty ankietowany uważa miejscowość zamieszkania za „swoje” miejsce na ziemi. Dla $\frac{3}{4}$ ankietowanych obszar zamieszkania stanowi więc *miejsce*.

Przywiązanie do miejscowości, w której mieszkają respondenci okazało się stosunkowo silne. W kolejnym pytaniu kwestionariuszowym poproszono mieszkańców, by określili stopień związania z rodziną, sąsiedztwem, miejscowością, gminą, powiatem, Podkarpaciem, Polską i Europą.

Mieszkańcy powiatu leskiego, podobnie jak mieszkańcy Polski, wyrazili największe przywiązanie do rodziny. W kontekście opisywanego tematu warto zauważyć, że na drugim miejscu znalazły się przywiązanie do sąsiedztwa i miejscowości. Uzupełnia to wcześniejszy wniosek, że mieszkańcy wyrażają bardzo pozytywny stosunek do miejscowości zamieszkania (zarówno do wymiaru terytorialnego, jak i społecznego).

Inną kwestią godną podkreślenia jest to, że badani czują większe przywiązanie do Polski i Podkarpacia, niż do gmin zamieszkania i powiatu leskiego. Należy zauważyć jednak, że tego typu poglądy są charakterystyczne dla Polaków i stanowią swoistą spuściznę po okresie PRL, kiedy rola instytucji na poziomie mezospołecznym została w znacznej mierze zniwelowana, co w literaturze określane jest mianem „próżni socjologicznej” (S. Nowak).

W wyniku analiz statystycznych ustalono dwa wymiary poczucia przywiązania:

- wymiar przywiązania 1: przywiązanie do gminy, powiatu, Podkarpacia, Polski, Europy;
- wymiar przywiązania 2: przywiązanie do rodziny, sąsiedztwa i miejscowości.

W opiniach respondentów mieszkańcy powiatu zdecydowanie są religijni, pracowici, życzliwi i pomocni, zaradni, uczciwi i godni zaufania. Ankietowani mieli problem z określeniem, czy mieszkańcy są odpowiedzialni, rozsądni, przedsiębiorczy, skuteczni w działaniu i zdyscyplinowani. Cechami, które nie charakteryzują mieszkańców powiatu są tolerancja, ufność, aktywność społeczna i nowoczesność.

Charakterystyka własna mieszkańców powiatu leskiego prezentuje obraz tradycyjnej społeczności lokalnej (religijnej ale nie tolerancyjnej; mieszkańców o wysokich walorach osobowości), która znajduje się w kryzysie (niska skuteczność w działaniu, brak zdyscyplinowania, zaufania i aktywności społecznej).

Należy podkreślić, że respondenci-mieszkańcy przypisali we wszystkich wymienionych w kafeterii pytania cechach wyższe noty niż przedstawiciele organizacji pozarządowych. Przedstawiciele organizacji pozarządowych zdecydowanie słabiej oceniają odpowiedzialność, skuteczność w działaniu i zaradność mieszkańców. Jednocześnie uważają, że raczej nie są oni ufni, tolerancyjni, nowocześni, zdyscyplinowani i aktywni społecznie. W opiniach tych uwidoczniła się może nie tyle negatywna postawa przedstawicieli organizacji pozarządowych w stosunku do mieszkańców powiatu, co powątpiewanie w możliwości aktywizacji i współdziałania (co może wynikać z doświadczeń w tym zakresie).

W przeprowadzonych badaniach wśród mieszkańców powiatu leskiego skoncentrowano uwagę jedynie na dwóch wyznacznikach kapitału ludzkiego, na zaufaniu społecznym oraz na aktywności obywatelskiej. Problem zaufania został poruszony w dwóch pytaniach, opartych na relatywizmie: nieufność <-> zaufanie. W pierwszym poproszono respondentów, zarówno mieszkańców, jak i przedstawicieli organizacji, aby wyrazili swój stosunek do trzech stwierdzeń.

Uzyskane opinie wskazują, że respondenci nie do końca wiedzą w co można we współczesnym świecie wierzyć i komu ufać. Przyczyniają się do tego medialny natłok informacji i upadek autorytetów. Zdecydowanie rzadziej respondenci zgadzali się ze stwierdzeniami, że „najbezpieczniej jest nikomu nie ufać” oraz że „większości ludzi nie można ufać”.

Warto zauważyć, że przedstawiciele organizacji pozarządowych częściej niż mieszkańcy nie zgadzali się z podanymi stwierdzeniami, nie są to jednak różnice istotne statystycznie. Ankietowani udzielali spójnych odpowiedzi w obrębie trzech stwierdzeń (tzn. zgadzając się z jednym ze stwierdzeń, udzielali zbliżonych odpowiedzi w pozostałych dwóch).

Wyniki badań pozwalają postawić wniosek, że mieszkańców powiatu leskiego charakteryzuje wysoki poziom zaufania osobistego, ograniczone zaufanie do instytucji lokalnych oraz nieufność wobec obcych. Zaufanie osobiste wiąże się z zaufaniem instytucjonalnym - osoby, które wyrażają wysoki poziom zaufania osobistego są bardziej skłonne do udzielania zaufania instytucjom.

1.7 Zaangażowanie społeczne

Mieszkańcy podejmują najchętniej działania, które nie wymagają zrzeszania ani nie wiążą się ze stałymi zobowiązaniami. Przeszło 80% badanych zadeklarowało udział w ostatnich wyborach samorządowych – jest to jednak wyłącznie deklaracja, czyli być może odpowiedzi takie zostały udzielone ze względu na wyobrażone oczekiwanie, że tak właśnie powinny brzmieć. Co trzeci respondent brał udział w ciągu ostatniego roku w zebraniach publicznych (mieszkańców, rodziców). Co czwarty podejmował wspólne działania społeczne lub/i działał aktywnie w życiu parafii/kościół. Co piąty respondent podpisywał petycje, listy lub protesty.

Niespełna 13% biorących udział w badaniach zadeklarowało przynależność do jakiejś organizacji (chodzi tu o różnego typu organizacje społeczne, tj. stowarzyszenia, partie, koła gospodyń, OSP, komitety rodziców, wolontariat, itp.), a 5,6% przyznała, że pełni w organizacji jakąś funkcję.

14% badanych mieszkańców nie wykazała żadnej aktywności społecznej. Połowie respondentów przypisać można niską aktywność (zaznaczyli maksymalnie dwie formy aktywności). 28% badanych charakteryzowała aktywność średnia (3-4 formy aktywności), a jedynie 7% osób zadeklarowało 5-7 form aktywności społecznej.

12,8% osób zadeklarowało członkostwo w organizacji, jednak aż 76% wyraziło wiarę w skuteczność podejmowania wspólnych działań. Ważne więc jest ustalenie:

- w jakiego typu organizacje mieszkańcy chętnie się angażują;
- do jakich działań byliby skłonni się zaangażować;
- jakie są powody braku zaangażowania się.

Najczęściej (11,1%) ankietowani deklaruowali, że są zaangażowani w działalność wspólnoty parafialnej. Mieszkańcy angażują się stosunkowo najchętniej w pomoc

charytatywną dla osób najuboższych (5%) i działania na rzecz osób niepełnosprawnych (4,2%). W dalszej kolejności znalazło się zaangażowanie w organizacje związane z: pomocą humanitarną (3,4%); edukacją, oświatą, wychowaniem i opieką nad dziećmi i młodzieżą (3,4%); kulturą, sztuką, ochroną dóbr kultury i tradycji (2,6%); działalnością wspomagającą rozwój wspólnot i społeczności (2,6%).

Mieszkańcy, którzy do tej pory nie angażowali się w działalność żadnej z organizacji, zadeklarowali największą skłonność do podjęcia działań w tych obszarach, w których obecnie odnotowano najwyższy odsetek zaangażowanych. Podsumowując można stwierdzić, że mieszkańcy powiatu leskiego uczestniczą lub deklarują uczestnictwo przede wszystkim w organizacjach skupionych na :

1. życiu parafii;
2. problemach wykluczonych społecznie (najuboższych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk);
3. problemach kulturalno-oświatowych.

W przypadku pozostałych obszarów działalności organizacji lokalnych odnotowano 83-87% niechęć do angażowania się w ich działalność.

Uzupełnieniem tematyki dotyczącej zaangażowania społecznego była odpowiedź na pytanie dlaczego mieszkańcy nie chcą angażować. Zapytano o to zarówno mieszkańców, jak i przedstawicieli organizacji pozarządowych.

Odpowiedzi udzielane w dwóch grupach respondentów znacznie się między sobą różniły. Mieszkańcy najczęściej wskazywali dwa powody, ze względu, na które nie chcą angażować się w działania społeczne. 62,8% stwierdziło, że muszą zatroszczyć się przede wszystkim o siebie i rodzinę. Potwierdza to wniosek, że niekiedy silne powiązania rodzinne (budowanie kapitału społecznego opartego na silnym zaufaniu osobistym) nie sprzyja rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego.

Więcej, niż co czwarty badany uznał, że jest w nieodpowiednim wieku. Należy pamiętać, że w badaniach dominowały osoby w wieku emerytalnym oraz niemobilnym wieku produkcyjnym, co mogło wpłynąć na częstość tego typu wskazań. Co piątemu mieszkańcowi zaangażowanie utrudnia kondycja fizyczna lub stan zdrowia. Tyle samo mieszkańców stwierdziło, że wolą spędzać wolny czas w inny sposób.

Mniej więcej, co dziesiąty badany mieszkaniec mówił o tym, że nigdy o takiej działalności nie myślał/nie interesował się; że nie zna ludzi, ani organizacji, w której mógłby działać; że nie chce podejmować stałych zobowiązań. Widoczne jest również to, że mieszkańcy czekają na to, aż ktoś zaprosi ich do współpracy, poprosi ich o pomoc.

Niewiele ponad 6% badanych wyraziła brak zaufania do działań organizacji.

Mieszkańcy podkreślili, więc koncentrację na sprawach własnych (zdrowiu, sposobach spędzania wolnego czasu), rodzinnych oraz brak zainteresowania działaniami społecznymi (w zakresie tym brakuje wiedzy; niektórzy natomiast „czekają na zaproszenie” do podjęcia działań).

Przedstawiciele organizacji pozarządowych wyrazili bardziej krytyczne oceny dotyczące niechęci angażowania się mieszkańców. Podawali często kilka (6-7) powodów, dlaczego mieszkańcy nie chcą angażować się w działania społeczne.

Wszyscy respondenci w tej grupie badanych uznali, że mieszkańcy po prostu nie myślą o działalności społecznej i nie interesują się nią. Przedstawiciele organizacji twierdzą, że mieszkańcy wolą inaczej spędzać czas wolny (84%), troszczyć się przede wszystkim o siebie i rodzinę (68%).

Przedstawiciele organizacji surowo oceniają mieszkańców powiatu leskiego. Przypisali im brak odpowiedniej wiedzy i umiejętności (60%), motywację opartą głównie o korzyści osobiste (52%), brak bezinteresowności (40%), niechęć do stałych zobowiązań (48%), potrzebę indywidualnego zapraszania do współpracy (48%).

1.8 Instytucje odpowiedzialne za wychowanie i edukację

Za edukację i wychowanie młodego pokolenia respondenci czynią odpowiedzialnymi głównie rodzinę i szkołę. Rodzice i dziadkowie są odpowiedzialni szczególnie za nauczanie dziecka wzorców dobrego zachowania (94,6%), poczucie obowiązku i dyscypliny (89%), uczenia tradycji, obyczajów i zwyczajów (73,6%), a także za wychowanie seksualne (68,3%) i rozwijanie zainteresowań (61,2%).

Poziom oczekiwań w stosunku do szkoły jest bardzo wysoki. Respondenci oczekują od niej przede wszystkim przygotowania do wyboru zawodu (55,1%), nauczania pracy w grupie (45,9%), wyrobienia potrzeby uczenia się przez całe życie (40,6%), rozwijania zainteresowań (35,4%), rozwijania kultury lokalnej (33,8%), zainteresowania sprawami społecznymi i politycznymi (31,7%).

Rola kościoła ograniczona została do uczenia tradycji i zwyczajów (10%), zaś mediów – do zainteresowania młodzieży sprawami społecznymi i politycznymi (13,1%).

Organizacje pozarządowe mogą uczyć pracy w zespole (podobnie jak grupy rówieśnicze), wykształcać zainteresowanie sprawami społecznymi i politycznymi, a także angażować w rozwój kultury lokalnej. Natomiast respondenci nie widzą żadnej roli Internetu w socjalizacji młodego pokolenia.

Analiza danych pozwoliła na wskazanie pewnej zależności – w przypadku niektórych dziedzin edukacji im gorzej wykształceni są rodzice, tym częściej chcą przenieść ciężar wychowania na szkołę, a z kolei im wyższe wykształcenie respondentów, tym większą widzą rolę rodziny w nauczaniu postaw. Dotyczy to takich dziedzin, jak: rozwijanie zainteresowań, przygotowanie do wyboru zawodu, wychowanie seksualne, zainteresowanie sprawami społecznymi i politycznymi, wyrobienie potrzeby uczenia przez całe życie. Jeśli chodzi o wiek badanych jedynie w przypadku nauczania współpracy w zespole młodszy respondenci (do 45 lat) widzieli rolę rówieśników, zaś starsi (powyżej 56 r. ż) – głównie rodziny i szkoły, nie uważając by koledzy i koleżanki mogli się czegoś nawzajem nauczyć.

Wśród problemów dotyczących dziedzin edukacji i wychowania, przed którymi stoją lokalne społeczności respondenci za najważniejsze uznali brak lub zbyt małą liczbę miejsc w żłobkach (82,3%), niedostosowanie kształcenia do wymagań rynku pracy (70,7%), brak lub mała liczba miejsc w przedszkolach (66,9%), doksztalcanie dla osób bezrobotnych (63,4%).

Analiza danych wykazała, że badani wskazywali na dwie główne grupy problemów:

- kwestie związane z systemem oświaty dzieci i młodzieży (niski poziom nauczania w szkołach, mało rozwinięte szkolnictwo zawodowe, niedostosowanie kształcenia do wymagań rynku pracy, brak lub uboga oferta zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży, zapewnienie dzieciom opieki po lekcjach),
- kwestie dotyczące innych grup niż dzieci i młodzież (doksztalcanie dla już zatrudnionych, wyposażenie bibliotek lub ich brak, brak lub niewystarczający system edukacji dla osób starszych, doksztalcanie dla bezrobotnych, brak lub niewystarczająca oferta domów kultury, brak lub niewystarczający system kształcenia osób niepełnosprawnych).

Oznacza to, że mieszkańcy powiatu widzą z jednej strony, problemy, z jakimi boryka się system oświaty, z drugiej zaś dostrzegają pewne braki – te związane z kształceniem grup zagrożonych marginalizacją (starsi, bezrobotni, niepełnosprawni) oraz kształceniem ustawicznym (doksztalcanie dla już zatrudnionych, odpowiednia oferta bibliotek i domów kultury).

Jednocześnie zapytano respondentów, wprost jakie widzą problemy związane z edukacją i wychowaniem na terenie powiatu. Do najczęstszych problemów zaliczano:

- brak lub niewystarczającą ofertę zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży (sportowych, muzycznych, itp.),
- niedoposażenie szkół, brak remontów, finansów na te cele,
- niski poziom nauczania,
- niż demograficzny i związana z tym likwidacja szkół w niektórych miejscowościach,
- doksztalcanie nauczycieli.

Edukację na poziomie podstawowym i gimnazjalnym respondenci biorący udział w badaniu oceniali dobrze lub bardzo dobrze, natomiast wiele do życzenia pozostawia ich zdaniem oferta zajęć dodatkowych. Zważywszy na fakt, że wiele osób mieszka poza dużymi ośrodkami miejskimi, gdzie oferta edukacyjno-kulturalna jest zdecydowanie bogatsza, ważne staje się kompensowanie tych braków poprzez działania w sferze samorządowej, jak i poprzez organizacje pozarządowe.

Respondenci z całej oferty dodatkowych zajęć edukacyjnych dla dzieci i młodzieży najwyżej ocenili działalność bibliotek w swoich miejscowościach (w tym głównie w Lesku), następnie zajęcia sportowe oraz ofertę szkół (zajęcia pozalekcyjne, kółka zainteresowań, itp.). Najniżej oceniane były działania świetlic środowiskowych

(być może wynikające np. z ich braku lub niewystarczającej liczby), a także działalność organizacji młodzieżowych (np. harcerskich). Niskie oceny świetlic, organizacji dziecięcych i zajęć uzupełniających wynikają także z faktu, że więcej, niż co trzecia osoba nic nie wie o ich działalności (odpowiednio 41,6%, 35% i 31,10). Różnica w ocenach ze względu na posiadanie czy nieposiadanie dzieci pojawiła się jedynie w przypadku oferty zajęć dodatkowych oferowanych przez szkołę – tu osoby, które mają dzieci w wieku szkolnym o wiele lepiej ją oceniły (67,8% ocen dobrych i bardzo dobrych i analogicznie 37,8% wśród niemających dzieci).

Blisko 74% ankietowanych lub ktoś z ich najbliższego otoczenia posyła swoje dzieci na zajęcia dodatkowe (oprócz nauki w szkole). Jest to przede wszystkim nauka języków obcych (64,6%) i zajęcia sportowe (52,1%). Ponadto, co trzecia z tych osób ma dzieci, które uczestniczą w zajęciach tanecznych, a co piątej dzieci korzystają z korepetycji. Do innych zajęć, z których korzystają dzieci lub młodzież należą zajęcia muzyczne i plastyczne.

Zajęcia dodatkowe odbywają się przede wszystkim w szkołach (69,8%) i domach prywatnych (52,1%). Co trzeci ankietowany posyła dzieci na zajęcia organizowane przez dom/ośrodek kultury. Sześć osób wskazało Internet, jako sposób na kształcenie na odległość.

Dodatkowe zajęcia edukacyjne są częściowo odpłatne – 74% respondentów zadeklarowała, że przynajmniej za niektóre z nich trzeba płacić, zaś 26% korzysta z zajęć bezpłatnych. Płatne są przede wszystkim lekcje języków obcych (81,5% korzystających z nich, płaci za nie). Opłaty są także za niektóre zajęcia muzyczne, taneczne, korepetycje i sportowe. Odpłatne zajęcia odbywają się w domach prywatnych, szkołach i domach kultury, zaś nieodpłatne tylko w placówkach oświaty i ośrodkach kultury.

1.9 Kształcenie dorosłych

Wiele ankietowanych osób nie wie nic na temat możliwości kształcenia dla dorosłych w swoich miejscowościach. Najmniej badani wiedzą o działalności w tym zakresie świetlic środowiskowych, szkół i kursach doszkalających. Stosunkowo najlepiej znana jest oferta domów kultury. Ze wszystkich instytucji, które mogą zaoferować dodatkowe zajęcia dla dorosłych ankietowani najwyżej ocenili biblioteki, domy kultury i kluby sportowe. Szkoły, kursy i świetlice środowiskowe ocenione zostały dużo niżej.

Badani najbardziej byliby zainteresowani nauką języków obcych i obsługi komputerów. Ponadto interesująca dla nich jest oferta szkolenia w zakresie opieki zdrowotnej, prawa i usług hotelarskich. Analiza zebranych danych pozwoliła wyłonić obszary kształcenia preferowane przez ankietowane kobiety, mężczyzn i wszystkich bez względu na płeć. I tak do obszaru kształcenia wybieranego częściej przez kobiety należą: usługi fryzjerskie i kosmetyczne, sprzedaż i marketing, usługi gastronomiczne, opieka społeczna i zdrowotne, szkolenie nauczycieli. Z kolei drugi obszar to ten, wybierany częściej przez mężczyzn - usługi transportowe, technika, naprawa i konserwacja

pojazdów, prawo, architektura i budownictwo. Trzecią grupę stanowiły obszary wspólne dla obu płci i wieku – języki obce i informatyka.

Można zauważyć, że osoby młode i bardzo młode zainteresowane są głównie kształceniem zawodowym (prawo, usługi transportowe, architektura), podobnie jak uczeniem się języków obcych.

Badani mieszkańcy powiatu leskiego najchętniej kształciłiby się w domu kultury – najbliższym swojego miejsca zamieszkania lub w najbliższej placówce szkolnej. Wynika to z oszczędności czasu i finansów. Co piąta osoba zainteresowana była kształceniem poprzez konferencje, wykłady, seminaria, zaś 14,7% - kształceniem na odległość (przez Internet). Między 6 a 8 osób chętnych było do kształcenia się w formie staży i praktyk, zajęć w prywatnym domu szkołą dla dorosłych i kursem w bibliotece.

Za główną przeszkodę w korzystaniu z ofert kształcenia dla dorosłych badani uznali brak w ogóle, lub brak ciekawych ofert kształcenia (42,1%) i brak czasu (41,4%). Co czwarty badany wskazywał na obowiązki domowe, zaś, co piąty na niedostateczne poinformowanie o tego typu ofercie. Po 15% respondentów, jako przeszkodę wskazywało wiek (emerytalny) lub zbyt dużą odległość placówek świadczących tego typu usługi edukacyjne, zaś 13% za barierę uznało brak możliwości finansowych.

Oprócz wskazanych wyżej problemów związanych z edukacją dorosłych, badani zauważali także brak chętnych do kształcenia ustawicznego, a także niewystarczający system informacji o tego typu ofertach. Poza tym w pytaniu otwartym wskazywano na brak ciekawych ofert, brak finansów, odległość i brak czasu.

Podobnie jak w przypadku mieszkańców przedstawiciele trzeciego sektora najwyżej oceniają szkolnictwo podstawowe i ponadgimnazjalne, nieco gorzej gimnazjalne. Gorsze oceny szczególnie w odniesieniu do dostępności i odległości od miejsca zamieszkania wystawiano żłobkom i przedszkolom. Nisko także oceniano szkolnictwo zawodowe.

Przedstawiciele organizacji pozarządowych dobrze oceniają niemal wszystkie instytucje oferujące zajęcia dodatkowe dla dzieci i młodzieży, a szczególnie szkoły (w zakresie zajęć pozalekcyjnych), kluby sportowe, domy kultury organizacje dziecięce i młodzieżowe oraz świetlice środowiskowe. Natomiast nieco gorzej widziana jest oferta bibliotek i zajęć uzupełniających (w tym korepetycji – przy czym ponad połowa ankietowanych nie miała wiedzy w tym zakresie).

Jeśli chodzi o ofertę zajęć edukacyjnych dla dorosłych, to przedstawiciele NGO najlepiej oceniają działalność domów kultury, świetlic środowiskowych prowadzonych przez organizacje pozarządowe i kursy doszkalające. Z kolei niżej oceniają działania w tym zakresie szkół i bibliotek. Wyniki te są odmienne niż w przypadku mieszkańców powiatu leskiego. Może wynikać to ze specyfiki organizacji biorących udział w badaniu, zajmujących się właśnie głównie edukacją (organizujące np. kursy i szkolenia także dla dorosłych).

Podobnie zaś jak mieszkańcy ankietowani przedstawiciele organizacji pozarządowych za główne bariery w kształceniu dorosłych upatrują w zbyt wąskiej ofercie, braku czasu, a także pogodzenia kształcenia i obowiązków. Ponadto wskazywano na odległość od miejsca zamieszkania placówek, świadczących takie usługi, brak chęci i brak wiedzy o tego typu ofercie.

Jako instytucje zajmujące się w gminie czy powiecie problemami związanymi z edukacją dla dorosłych wymieniane były: Leskie Centrum Kształcenia Ustawicznego, ośrodki kultury, biblioteki, powiatowy urząd pracy, gminne ośrodki pomocy społecznej, szkoły, urzędy pracy.

Zdaniem przedstawicieli organizacji pozarządowych do najważniejszych problemów związanych z edukacją i wychowaniem powiatu leskiego należy brak lub za mała liczba miejsc w żłobkach i przedszkolach (ponad 70% wskazań na te czynniki, jako ważne lub bardzo ważne). Kolejną grupę wskazywanych problemów stanowią: doksztalcanie do osób bezrobotnych, niedostosowanie kształcenia do wymagań rynku pracy i doksztalcanie już zatrudnionych. Trzecia grupa newralgicznych punktów na mapie edukacji to brak lub niewystarczająca oferta zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży, zapewnienie dzieciom opieki po lekcjach i mało rozwinięte szkolnictwo zawodowe.

Zatem opinie przedstawicieli organizacji nie różnią się w identyfikacji głównych problemów od ocen mieszkańców powiatu.

Dodatkowo w pytaniu otwartym o problemy związane z edukacją przedstawiciele trzeciego sektora zwracali uwagę na niedoposażenie szkół i brak finansów na ich remont, niski poziom nauczania, brak przedszkoli i żłobków i problem ze zorganizowaniem czasu wolnego dla dzieci i młodzieży.

Ponadto ankietowani przedstawiciele sektora NGO wskazywali na problemy związane z kształceniem dorosłych – szczególnie na brak chęci samych mieszkańców do ciągłego uczenia, brak wiary w skuteczność podnoszenia kwalifikacji i trudny rynek pracy.

1.10 Kondycja przedsiębiorstw w powiecie leskim

W pierwszej kolejności badani przedsiębiorcy zostali poproszeni o ocenę kondycji własnych przedsiębiorstw. Zabieg ten z jednej strony miał za zadanie uchwycenie ogólnego poziomu zadowolenia bądź niezadowolenia z prowadzenia działalności gospodarczej w powiecie leskim. Z drugiej strony, po zindeksowaniu uzyskanych informacji, umożliwiał klasyfikację badanych przedsiębiorstw wg własnie kondycji.

Jedynie 10% badanych wskazało, że ich firma zanotowała wzrost obrotów, podczas gdy w dokładnie odwrotnej sytuacji, przynajmniej wg deklaracji, znalazło się 41% badanych przedsiębiorstw. Należy uznać na tym etapie, że w powiecie leskim ostatni rok oznaczał dla większości przedsiębiorstw stagnację z tendencją do spadków.

Nic więc dziwnego, że zdecydowana większość nie planuje w najbliższym czasie zwiększania zatrudnienia w swoim przedsiębiorstwie (ponad 83% badanych). Podobnie, jak w przypadku wzrostu obrotów, tak i wzrost zatrudnienia zadeklarowało tylko 11% badanych przedsiębiorców. Jednak pozostali, pomimo spadków w obrotach, nie planują bynajmniej redukcji stanu osobowego w firmach – taką deklarację złożył zaledwie co dwudziesty badany.

Jedynie ¼ przedsiębiorców wskazała, że pogarszający się stan ich przedsiębiorstwa utrzymuje się co najmniej od ostatnich 36 miesięcy. Dla pozostałych jest to czas, kiedy ich firmy co najmniej utrzymywały stabilny poziom zatrudnienia i przychodów. generalnie rzecz biorąc im młodszy i większy podmiot gospodarczy, tym relatywnie ocena jego kondycji jest lepsza. To stwierdzenie pozwala zidentyfikować dwa newralgiczne obszary podmiotów, na których warto skupić uwagę w planowaniu wszelkiego rodzaju działań wspierających – to firmy z tradycjami, które od wielu lat funkcjonują na rynku budując dobrobyt powiatu leskiego, a których sytuacja systematycznie się pogarsza – stanowią one element kapitału powiatu w zakresie przedsiębiorczości. Może warto więc spróbować im pomóc. Drugim obszarem są mikroprzedsiębiorstwa, których bieżąca sytuacja finansowa i kadrowa jest najsilniej skorelowana z aktualnymi trendami rynkowymi i gospodarczymi. Są one najsłabszymi podmiotami (a jednocześnie najliczniejszymi), bez większych rezerw, stąd bardziej podatnymi na wszelkiego rodzaju wahnięcia i załamania. Z drugiej strony, są niezwykle żywiołowym elementem kapitału przedsiębiorczości powiatu leskiego (gotowość do zatrudniania w okresach wzrostu obrotów jest tutaj większa niż w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 10 osób).

1.11 Ocena otoczenia biznesowego

33,8% badanych stwierdziło, że powiat leski jest zdecydowanie (2%) lub raczej (31,8%) złym miejscem do prowadzenia działalności gospodarczej. Z kolei dokładnie odwrotnego zdania było 30,4% badanych, przy czym za raczej dobre miejsce uznało powiat leski 25%, a za zdecydowanie dobre miejsce 5,4%. Okazuje się więc, że głosy rozkładają się mniej więcej po równo – zwłaszcza, że 35,8% stwierdziło, że powiat leski nie jest ani dobrym, ani złym miejscem do prowadzenia działalności gospodarczej.

Podsumowując część analiz na temat przedsiębiorczości i klimatu inwestycyjnego w powiecie leskim z perspektywy przedsiębiorców, należy stwierdzić, że większość z nich nie wie nic na temat takich elementów, jak ochrona praw inwestorów, współpraca z organizacjami branżowymi i organizacjami pozarządowymi, proces uzyskiwania koncesji lub licencji, wreszcie dostępność gruntów czy dostosowanie programów wsparcia do potrzeb przedsiębiorstwa. Aczkolwiek, zdecydowana większość z badanych uznała), że wskazane w badaniu elementy warunkujące atrakcyjność powiatu leskiego są ważne.

Najgorzej w jednostkowych ocenach wypadły aspekty związane z uzyskiwaniem pomocy publicznej, a najlepiej współpraca z urzędami pracy, infrastruktura komunikacyjna i współpraca z finansowymi instytucjami otoczenia biznesu. Skąd, więc

bierze się przekonanie, głoszone w uogólnionej opinii badanych przedsiębiorców, że powiat leski jest raczej trudnym miejscem do prowadzenia działalności gospodarczej? Przede wszystkim na taką opinię wpływa kondycja własnego przedsiębiorstwa (subiektywna jej ocena). Ale wspomniany niski poziom wiedzy o funkcjonowaniu poszczególnych elementów (przy jednoczesnym wskazaniu, że wszystkie są ważne) sprawia, że badani przedsiębiorcy postrzegają powiat leski wg zasady: „nic o tym nie wiem, więc tego nie ma” → „A skoro tego nie ma, to sam powiat jawi się jako niezbyt przyjazne miejsce do prowadzenia działalności gospodarczej”.

Wydaje się, że dalsze upowszechnianie wiedzy na temat form pomocy publicznej, jakie są możliwe do pozyskania w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz organizacjami branżowymi, a także z szeroko rozumianym powiatem leskim, sprawi, że ocena tego ostatniego ulegnie znaczącej poprawie. Innymi słowy, do priorytetowych zadań polityki wspierania i pobudzania przedsiębiorczości w powiecie leskim powinno należeć dotarcie do jak największej liczby przedsiębiorców z informacją na temat możliwych form wsparcia i pomocy dla ich działalności gospodarczej.

1.12 Ocena instrumentów wspierania działalności inwestycyjnej w powiecie leskim

Ta część analiz skoncentrowana jest na ocenie różnorodnych instrumentów wspierania przedsiębiorczości i działalności inwestycyjnej, począwszy od instrumentów badawczych i rozwojowych, przez instrumenty finansowe, informacyjne, po szkoleniowe. Są to różnorodne rozwiązania instytucjonalne, które mogą, ale nie muszą znajdować się w gestii samorządu terytorialnego. Jednak wszystkie stanowią instrumenty wspierania przedsiębiorców, stąd samorząd powiatu leskiego, planując konkretne działania w zakresie wzmocnienia przedsiębiorczości lokalnej, może ewentualnie dążyć do wzmocnienia zwłaszcza tych obszarów, które w przeprowadzonym badaniu odznaczyły się najwyższym odsetkiem braku wiedzy na ich temat.

Ponownie, należy podkreślić, że opinie respondentów odnoszą się wyłącznie do ich stanu wiedzy na dany temat, a nie do faktycznego opisu rzeczywistości, jako takiej. W praktyce oznacza to, że dany instrument może funkcjonować w powiecie leskim, jednak nie jest zauważany przez adresatów. Innymi słowy, tego typu informacja powinna służyć jako istotna wskazówka do modyfikacji komunikacji w tym zakresie z przedsiębiorcami. Nie jest bowiem ich winą, że nie wiedzą o istnieniu pewnych rozwiązań, natomiast osoby i instytucje odpowiedzialne za te rozwiązania powinny poczuwać się do odpowiedzialności za fakt, że wiedza na ich temat jest niewielka.

Najpierw należy rozstrzygnąć, które konkretnie instrumenty są najmniej rozpoznawalne przez badanych przedsiębiorców – a więc uzyskały najwyższy odsetek odpowiedzi „nieznane”. Ten swoisty negatywny ranking otwierają:

- informacje o krajowych i międzynarodowych programach z zakresu sektora działalności (instrumenty informacyjne) – 58,9% wskazań na „nieznane”,

- najnowsze wyniki badań na temat sektora działalności (instrumenty informacyjne) – 51,1% wskazań na „nieznane”,
- informacje o unijnych programach wspierania działalności gospodarczej (instrumenty informacyjne) – 49,3%,
- informacje o standardach i normach w sektorze działalności (instrumenty informacyjne) – 49% badanych nie zna tego instrumentu.

Zatem, zdecydowanie w czołówce najslabiej rozpoznawanych instrumentów wspierania działalności gospodarczej znajdują się te związane z informacją. Pozostałe instrumenty, o które przedsiębiorcy z powiatu leskiego byli pytani, są już znacznie lepiej rozpoznane, co nie znaczy, że wykorzystywane.

Okazuje się, że przedsiębiorstwa większe częściej korzystają z instrumentów wsparcia finansowego niż mniejsze, ale już czas funkcjonowania na rynku danego przedsiębiorstwa i subiektywna ocena własnej kondycji finansowej nie mają znaczenia w stopniu wykorzystania poszczególnych instrumentów. Częściej natomiast ze wsparcia badawczo-rozwojowego i finansowego korzystają natomiast podmioty, których reprezentanci relatywnie lepiej oceniali powiat leski, jako miejsce do prowadzenia działalności gospodarczej.

Okazuje się więc, że podmioty typu mikroprzedsiębiorstwa, być może właśnie z tego podstawowego powodu, nie korzystają z instrumentów wsparcia, które przecież mogłyby wzmacniać ich generalnie słabszą kondycję i przynajmniej w pewnym stopniu niwelować skalę ryzyka z tytułu różnorodnych wahań czy złej koniunktury na rynku. Bardziej prężnymi w tej sferze są przedsiębiorstwa, które są nieco większe i których sytuacja finansowa jest jednak lepsza i stabilniejsza.

Jeżeli uwzględni się wcześniej formułowane charakterystyki mikroprzedsiębiorstw w powiecie leskim, to być może warto zastanowić się nad bardziej rozbudowanymi i lepiej dedykowanymi narzędziami pomocy dla przedsiębiorców, którzy przynajmniej w sferze deklaracji stanowią bardziej żywiołowy i bardziej chętny do zwiększania zatrudnienia segment rynku w powiecie leskim. Już sam fakt, że tego typu firmy stanowią zdecydowaną większość powinien przemawiać na korzyść tej propozycji.

1.13 Działalność inwestycyjna przedsiębiorstw w powiecie leskim

Istotną weryfikacją subiektywnych opinii na temat powiatu leskiego i możliwości prowadzenia na jego terenie działalności gospodarczej są odpowiedzi na pytanie o inwestycje, jakie miały ewentualnie miejsce w danym przedsiębiorstwie w ostatnich 36 miesiącach. Poniższy wykres prezentuje ich rozkład.

Przez inwestycje rozwojowe rozumiano (co zresztą odczytywano respondentom podczas wywiadu) jako te, które miały na celu poszerzenie potencjału produkcyjnego/usługowego przedsiębiorstwa, wprowadzenie nowego produktu/usługi do sprzedaży. Z kolei inwestycje modernizacyjne polegać powinny na poprawie efektywności i sprawności działania przedsiębiorstwa, i powinny redukować koszty

prowadzenia działalności gospodarczej. Wreszcie, inwestycje odtworzeniowe polegają na wymianie przestarzałych maszyn, starego sprzętu – eliminują ryzyko wzrostu kosztów związanych ze starzeniem się majątku.

Respondenci mogli wskazać jednocześnie wszystkie trzy typy inwestycji, co w sumie daje możliwość wskazać jaki odsetek badanych przedsiębiorców w ogóle nie inwestował w ostatnich 36 miesiącach, a jakie odsetki podmiotów gospodarczych w powiecie leskim dokonały jednego, dwóch lub nawet trzech typów inwestycji.

Można stwierdzić, że wśród przedsiębiorstw w powiecie leskim aż 45,5% nie dokonało żadnych inwestycji w ostatnich 36 miesiącach – nawet tych odtworzeniowych. Te z kolei cieszą się najmniejszym zainteresowaniem, co może wynikać ze struktury wiekowej przedsiębiorstw w powiecie leskim, w której dominują jednak podmioty młodsze i mniejsze. Generalnie rzecz biorąc, wśród tych przedsiębiorców, którzy zdecydowali się na dokonanie inwestycji, dominują inwestycje rozwojowe i modernizacyjne.

Jest to generalnie raczej niepokojąca konstatacja – otóż niemal połowa podmiotów w ogóle nie inwestuje w przedsiębiorstwa. Pozostałe podmioty albo inwestują w rozwój albo i w rozwój i w modernizację własnej działalności gospodarczej. Jedynie 11.2% wszystkich badanych przedsiębiorców, którzy udzielili jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o inwestycje, dba zarówno o rozwój, jak i stałe modernizowanie własnego przedsiębiorstwa, ale też i odtwarzanie zasobów oraz zmniejszanie ryzyka związanego ze starzeniem się majątku. To zresztą poniekąd potwierdza jedynie wcześniejsze informacje od przedsiębiorców, którzy w większości wskazywali na niezbyt sprzyjające warunki prowadzenia działalności gospodarczej i pewien zastój w rozwoju przedsiębiorstw.

W skali powiatu leskiego taka charakterystyka przedsiębiorstw przekłada się raczej na słabość sfery działalności gospodarczej i jej zwiększoną podatność na wszelkiego rodzaju zagrożenia zarówno wewnętrznej konkurencji jak i zewnętrznej koniunktury gospodarczej. Zwłaszcza, że skala wykorzystania i w ogóle wiedzy na temat różnorodnych instrumentów wspierania działalności gospodarczej, jest relatywnie niewielka.

Co jednak, wg samych zainteresowanych, stanęło na przeszkodzie w prowadzeniu inwestycji w ostatnich 3 latach? Na pierwszym miejscu lokują się przeszkody związane z brakiem zasobów finansowych – zarówno własnych, jak i tych możliwych do pozyskania z zewnątrz. Dalej (72% wskazań tych, którzy mieli na ten temat opinię) brak wsparcia ze strony samorządów i generalnie pomocy publicznej (programy wsparcia itp.). Co ciekawe, na trzecim miejscu (poniżej 50% wskazań) lokuje się brak współpracy z organizacjami pozarządowymi i branżowymi. Na dość podobnym poziomie – jako czwarty element – to brak wykwalifikowanych kadr, silna konkurencja i brak odpowiedniej infrastruktury.

Mowa tu cały czas o tych przeszkodach, które uniemożliwiały bądź istotnie utrudniały przeprowadzenie inwestycji w ostatnich 3 latach – zatem badani

przedsiębiorcy mogli udzielić odpowiedzi na bazie własnych przekonań i praktycznych doświadczeń. Do niezwykle ważna informacja dla projektowania polityki wspierania i rozwijania przedsiębiorczości w powiecie leskim, zwłaszcza, że trzy pierwsze (kluczowe) elementy znajdują się poniekąd w spektrum możliwości, jakimi instytucjonalnie dysponuje samorząd powiatowy.

Otwartym pozostaje pytanie, które z tych czynników były ważniejsze dla tych przedsiębiorców, którzy w ogóle nie zrealizowali żadnych inwestycji (a więc uniemożliwiły inwestycje), a które dla przedsiębiorców, którzy jednak zdecydowali się prowadzić inwestycje w ostatnich 3 latach.

100% tych przedsiębiorców, którzy uznali, że po prostu nie było takiej potrzeby znalazło się wśród badanych, którzy nie dokonali w ostatnich 3 latach inwestycji, – jest to najważniejszy czynnik istotnie różnicujący inwestujących i nieinwestujących. Nie oznacza to jednak, że wszyscy, którzy nie inwestowali, uznali, że nie było to potrzebne – 57% z nich uważało, że istniała potrzeba inwestowania, ale ostatecznie się na to nie zdecydowali.

Jednak nie był to jedyny czynnik, który wpływał na decyzję o dokonaniu inwestycji – wyraźnie częściej na brak wsparcia ze strony samorządowej oraz organizacji branżowych narzekali przedsiębiorcy, którzy nie dokonali jakichkolwiek inwestycji. Warto porównać ostatnie 36 miesięcy z planowanymi następnymi trzema laty pod kątem trendów w optymizmie inwestycyjnym wśród przedsiębiorców w powiecie leskim. Na identycznych zasadach zadano im pytanie, czy w najbliższych 36 miesiącach planują jakiegokolwiek inwestycje.

Z wypowiedzi wynika, że niewiele zmieni się w następnych 3 latach w strukturze inwestycji przedsiębiorstw w powiecie leskim – nadal będą dominować inwestycje typu rozwojowego oraz modernizacyjnego. Kosztowne, aczkolwiek niezbędne inwestycje odtworzeniowe nie cieszą się popularnością wśród badanych podmiotów gospodarczych.

Ponownie, respondenci mogli wskazać jednocześnie wszystkie trzy typy inwestycji, co w sumie daje możliwość wskazać, jaki odsetek badanych przedsiębiorców w ogóle nie będzie inwestował w najbliższych 36 miesiącach, a jakie odsetki podmiotów gospodarczych w powiecie leskim dokonają jednego, dwóch lub nawet trzech typów inwestycji. I tu praktycznie nie widać zmian, co prowadzi do pytania o to, czy przypadkiem nie istnieje w powiecie leskim pewna stała grupa podmiotów gospodarczych, które nie inwestują w rozwój, nie modernizują się ani nie odtwarzają majątku.

Stwierdzono, że jeżeli dany podmiot w ostatnich 36 miesiącach nie podjął wysiłku inwestycyjnego, to z dużą dozą prawdopodobieństwa (62,8%) raczej nie będzie inwestował w kolejnych 36 miesiącach. W praktyce oznacza to, że w powiecie leskim istnieje pewna kategoria podmiotów gospodarczych, które na przestrzeni 6 lat nie planowały i raczej nie będą planować żadnych inwestycji.

W celu sensownego charakteryzowania tych podmiotów, warto je zestawić z tymi podmiotami gospodarczymi, które zarówno inwestowały w ostatnich 3 latach, jak i będą inwestować w najbliższych trzech latach. Dokładnie 27 spośród nich ani nie inwestowało, ani nie będzie inwestować – to 18% całej populacji. Podmioty, które są aktywne inwestycyjnie na przestrzeni 6 lat stanowią z kolei 30% całej populacji (45 podmiotów gospodarczych w próbie).

To, co różni te dwie kategorie podmiotów gospodarczych, to ocena własnej kondycji finansowej oraz wykorzystanie instrumentów wspierania przedsiębiorczości.

Te podmioty, które nie wykazują aktywności inwestycyjnej znajdują się w najtrudniejszej sytuacji, notując regres i nie umiając skorzystać z istniejących instrumentów wsparcia przedsiębiorczości. Można wręcz pokusić się o wniosek, że być może co najmniej części z nich wkrótce z rynku zniknie. Dla powiatu leskiego oznacza to właściwie stratę w postaci braku miejsc pracy. To kolejny ważny argument za tym, aby jednak zintensyfikować działania wokół instrumentów wspierania działalności gospodarczej i podjąć starania o wzmocnienie tych najsłabszych i najgorzej rokujących podmiotów gospodarczych.

Co ewentualnie wg badanych przedsiębiorców może przeszkodzić im w najbliższych trzech latach w przeprowadzeniu planowanych inwestycji? Dokładnie te same zagrożenia, co w ostatnich 3 latach – tu się z perspektywy przedsiębiorców po prostu nic nie zmieni.

Największą bolączką przedsiębiorców w powiecie leskim wciąż pozostaje i będzie pozostawać brak własnych środków finansowych. Ta słabość jest dodatkowo zwielokrotniana przez brak zewnętrznych środków finansowych – w postaci dostępnych kredytów i pożyczek, złą (nadal w ten sposób przewidywaną) koniunkturę i wysokie ryzyko oraz brak współpracy z samorządami gminnymi i powiatowym. Wreszcie, badani przedsiębiorcy nie widzą wsparcia publicznego i uważają powszechnie (ponad 60%), że oferowane programy wsparcia publicznego nie są dostosowane do profilu ich działalności gospodarczej.

1.14 Analiza SWOT powiatu leskiego z punktu widzenia potencjału ludzkiego (ustalenia warsztatowe)

SILNE I SŁABE STRONY

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Silnie zintegrowana społeczność lokalna, gotowa do wzajemnej pomocy; • Spora liczba lokalnych liderów; • Liczna grupa ludzi przedsiębiorczych i kreatywnych, mobilnych, nastawionych na samorozwój; • Gościnność i otwartość mieszkańców • Różnorodności kulturowa społeczeństwa; • Rozwinięty sektor turystyczny i agroturystyczny; • Organizacja licznych spotkań integracyjnych służących wzmocnieniu więzi międzyludzkich; • Dobra współpraca powiatu z organizacjami pozarządowymi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezadawalający poziom aktywności urzędu pracy; • Mała ilość miejsc pracy, szczególnie boleśnie odczuwalna w odniesieniu do ludzi młodych; • Emigracja zarobkowa licznej grupy mieszkańców; • Wysoki udział ludzi o niskich dochodach; • Niezadawalający poziom dialogu społecznego pomiędzy władzami a społeczeństwem; • Niski poziom specjalistycznej opieki zdrowotnej; • Niewielka aktywność organizacji społecznych; • Niski poziom znajomości języków obcych; • Niski poziom zainteresowania szkołami prowadzonymi przez stowarzyszenia; • Niewielkie zaangażowanie polityczne społeczeństwa przejawiające się w niskiej frekwencji wyborczej; • Niewielka liczba organizacji pozarządowych; • Relatywnie wysoki odsetek osób uzależnionych od alkoholu.

ZEWNĘTRZNE SZANSE I ZAGROŻENIA

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Trend do kształcenia praktycznego na różnych poziomach edukacji; • Łatwy dostęp do wyższych uczelni; • Wzrost poziomu wsparcia dla organizacji pozarządowych; • Powroty młodych ludzi z emigracji i inwestowanie kapitału „na miejscu”; • Postępujący rozwój ekonomiczny kraju i związany z tym wzrost zamożności społeczeństwo; • Moda na turystykę i agroturystykę; • Skłonność do implementowania dobrych wzorców podpatrzonych poza regionem; • Dostępność funduszy unijnych pozwalająca na realizację istotnych społecznie inwestycji; • Wprowadzenie regulacji prawnych dotycząca rodzin wielodzietnych; • Dalszy rozwój sieci internetowej; • Położenie w obszarze o wysokich walorach ekologicznych; • Prowadzenie działań na rzecz promocji regionu; • Napływ kapitału zewnętrznego skutkujący tworzeniem podmiotów gospodarczych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewielki potencjał ekonomiczny regionu; • Regulacje w zakresie ochrony środowiska ograniczające możliwości prowadzenia działań inwestycyjnych (Natura 2000); • Niepewna, nieprzewidywalna sytuacja polityczna na Ukrainie; • Wzrastające natężenie ruchu na drogach powodujące wzrost zagrożenia wypadkami drogowymi; • Pogorszenie się sytuacji ekonomicznej kraju w związku z kryzysem politycznym (wzrost bezrobocia); • Ograniczenie zakresu wsparcia finansowego na rzecz rozwoju regionów; • Stosunkowo niski poziom płac w kraju; • Wzrastająca atrakcyjność warunków pracy poza regionem/ krajem motywująca młodych ludzi do wyjazdów.

2. WIZJA ROZWOJU POTENCJAŁU LUDZKIEGO W POWIECIE LESKIM

2.1 Wyzwania rozwojowe

Strategia rozwoju kapitału ludzkiego w powiecie leskim powinna odpowiedzieć na następujące wyzwania:

1. Poprawa warunków świadczenia opieki medycznej ze szczególnym uwzględnieniem dostępności mieszkańców do specjalistycznej opieki lekarskiej;
2. Zwiększenie poziomu zatrudnienia na terenie powiatu poprzez tworzenie sprzyjających warunków rozwoju przedsiębiorczości;
3. Objęcie skuteczniejszą pomocą osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, zapobiegające wykluczeniu społecznemu;
4. Podniesienie poziomu edukacji społeczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem jej adekwatności do warunków odpowiadających rynkowi pracy;
5. Poprawa zakresu i efektywności funkcjonowania organizacji pozarządowych z terenu powiatu.

W świetle zidentyfikowanych wyzwań rozwojowych rozwój kapitału ludzkiego w powiecie leskim będzie dotyczył pięciu subobszarów:

- **Ochrona zdrowia;**
- **Rynek pracy;**
- **Opieka społeczna;**
- **Edukacja i oświata;**
- **Organizacje pozarządowe.**

2.2 Przyszły wizerunek powiatu w obszarze kapitału ludzkiego

Poprzez planowane działania odpowiadające na zidentyfikowane wyzwania ukształtowany zostanie nowy wizerunek powiatu w zakresie kapitału ludzkiego.

Powiat leski będzie stwarzał korzystne warunki wszechstronnego rozwoju mieszkańców w różnych grupach wiekowych. Edukacja będzie prowadzona tak w szkołach jak i poza nimi a nastawiona będzie na praktykę i dostosowanie do wymagań rynku pracy. Rozwój nowych podmiotów gospodarczych spowoduje obniżenie stopy bezrobocia i poprawi sytuację materialną rodzin. Rozwój gospodarczy regionu w szczególności związany będzie z turystyką i agroturystyką. Obszar powiatu stanie się najistotniejszym punktem na mapie usług turystycznych świadczonych dla turystów odwiedzających Bieszczady. Powiat będzie przyjazny ludziom starszym. Stworzone zostaną warunki materialne i organizacyjne do sprawowania instytucjonalnego czasowej i stałej opieki nad osobami starszymi. System służby zdrowia zapewni rzetelną opiekę zdrowotną wszystkim mieszkańcom a w szczególności poprawi dostępność do specjalistycznych usług medycznych.

4.Cele strategiczne i kierunki działań w subobszarach wpływających na rozwój kapitału ludzkiego

Subobszar 1. OCHRONA ZDROWIA

Cel strategiczny 1.1.

Poprawa jakości usług medycznych świadczonych na rzecz mieszkańców powiatu

Kierunki działań:

1. Modernizowanie wyposażenia zakładów opieki zdrowotnej
2. Uruchamianie nowych konkurencyjnych oddziałów specjalistycznych w szpitalu
3. Prowadzenie systemowej opieki lekarskiej w szkołach
4. Prowadzenie skoordynowanych działań na rzecz profilaktyki uzależnień
5. Prowadzenie procesu prywatyzacji oddziałów szpitalnych lub szpitala
6. Rozwijanie systemu opieki długoterminowej i geriatrycznej

Cel strategiczny 1.2.

Zwiększenie dostępności mieszkańców do specjalistycznych usług medycznych

Kierunki działań:

1. Wspieranie lekarzy gotowych do podjęcia pracy w powiecie
2. Zwiększanie zatrudniania lekarzy specjalistów
3. Racjonalizacja systemu rejestracji do lekarzy specjalistów

Subobszar 2. RYNEK PRACY

Cel strategiczny 2.1.

Wzrost zatrudnienia i ograniczenie stopy bezrobocia w powiecie

Kierunki działań:

1. Wspieranie merytoryczne podmiotów już istniejących oraz tworzonych
2. Stymulowanie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami a Powiatowym Urzędem Pracy
3. Promowanie przedsiębiorstw lokalnych
4. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu
5. Prowadzenie edukacji dla przyszłych przedsiębiorców i pracowników
6. Tworzenie warunków do napływu inwestorów zewnętrznych
7. Pozyskiwanie środków unijnych wspierających rozwój przedsiębiorczości
8. Stymulowanie organizacji pozarządowych do działań służących powstawaniu nowych miejsc pracy
9. Wspieranie procesów integrujących środowisko przedsiębiorców lokalnych
10. Implementowanie dobrych praktyk z innych powiatów służących rozwojowi lokalnego rynku pracy
11. Tworzenie warunków do bezpłatnego korzystania z sieci internetowej

Subobszar 3. OPIEKA SPOŁECZNA

Cel strategiczny 3.1.

Zapewnienie opieki osobom potrzebującym

Kierunki działań:

1. Prowadzenie działań ukierunkowanych na profilaktykę uzależnień
2. Rozwijanie profilaktyki przeciwdziałania przemocy
3. Wspieranie osób niepełnosprawnych
4. Udzielanie pomocy rodzinom zastępczym
5. Poszukiwanie wsparcia materialnego dla osób niepełnosprawnych
6. Ułatwianie fizycznej dostępności osób niepełnosprawnych do budynków użyteczności publicznej

Subobszar 4. EDUKACJA I OŚWIATA

Cel strategiczny 4.1.

Podniesienie poziomu kształcenia w szkołach i wzrost kwalifikacji osób starszych

Kierunki działań:

1. Wspieranie rozwoju szkolnictwa zawodowego
2. Zwiększanie zakresu wykorzystania metod praktycznych w kształceniu uczniów
3. Tworzenie warunków dla aktualizowania wykształcenia przez osoby starsze (50+)
4. Wspieranie aktywności pozaszkolnej dzieci i młodzieży
5. Prowadzenie profesjonalnego doradztwa zawodowego ukierunkowanego na uczniów gimnazjum,
6. Poszerzanie kierunków kształcenia zgodnie z potrzebami rynku pracy
7. Pozyskiwanie dodatkowych środków na inwestycje w oświacie
8. Tworzenie warunków do przekwalifikowania się nauczycieli

Subobszar 5. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Cel strategiczny 5.1.

Zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu

Kierunki działań:

1. Stymulowanie zaangażowania mieszkańców w działalność organizacji pozarządowych
2. Udzielanie wsparcia finansowego organizacjom pozarządowym w procesie realizacji wybranych projektów
3. Podnoszenie wiedzy mieszkańców na temat działalności organizacji pozarządowych
4. Stwarzanie korzystniejszych warunków funkcjonowania organizacji pozarządowych
5. Promowanie działań organizacji pozarządowych

2.3 Ogólna lista projektów służących realizacji celów strategicznych

2.3.1 Lista projektów służących realizacji celów w Subobszarze Ochrona zdrowia

Projekt1. Racjonalizacja oddziałów szpitalnych szpitala w Lesku

Subprojekt1-Utworzenie Oddziału Geriatrycznego

Subprojekt 2-Utworzenie Oddziału Okulistycznego

Subprojekt 3-Utworzenie Sali Nadzoru Kardiologicznego na Oddziale Dziecięcym

Projekt 2- Dopuszczenie Pddziału Paliatywnego

Projekt 3- Utworzenie funduszu stypendialnego dla studentów deklarujących zatrudnienie w Lesku

Projekt 4- Baza mieszkaniowa dla lekarzy specjalistów zatrudnianych w powiecie

Projekt 5- „Mobilny lekarz” - bezpłatne badania lekarskie dla mieszkańców

Projekt 6- Koordynator specjalistycznego leczenia mieszkańców powiatu

Projekt 7- Prowadzenie opieki długoterminowej i geriatrycznej w SP ZOZ

2.3.2 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze – Rynek pracy

Projekt 1- Kursy zawodowe z zakresu wybranych zawodów (kwalifikacje, krawiectwo, kaletnictwo)

Projekt 2- Bieszczadzka Strefa Outsourcingowa (usługi księgowo i informatyczne)

Projekt 3- Komórka ds. promocji przedsiębiorczości w Starostwie Powiatowym

Projekt 4- Kursy przedsiębiorczości „Założ własny biznes”

Projekt 5- Agencja Poszukiwania Pracy

Projekt 6- „Brama Bieszczadów” projekt budowania marki Leska

Projekt 7- Portal dla przedsiębiorców

2.3.3 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Opieka społeczna

Projekt 1- Integracja osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi poprzez organizację wolontariatu młodzieżowego

Projekt 2- Organizacja pogadanek dotyczących profilaktyki uzależnień,

Projekt 3- Organizacja szkoleń dla rodzin zastępczych

Projekt 4- Aktywna młodzież (zagospodarowanie czasu wolnego)

Projekt 5- Wsparcie finansowe dla ofiar przemocy w rodzinie

Projekt 6- Utworzenie Zakładu Opieki Długoterminowej (ZOL)

Projekt 7- Utworzenie Domu Opieki Czasowej dla osób starszych.

Projekt 8- Dom Przejściowy dla dzieci – promocja idei rodzicielstwa zastępczego

2.3.4 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Edukacja i oświata

Projekt 1- Zajęcia pozaszkolne dla dzieci i młodzieży

Projekt 2- Tworzenie klas wielozawodowych

Projekt 3- „Jak być dobrym nauczycielem (naturalnym wychowawcą i autorytetem)”- projekt szkoleniowy adresowany do nauczycieli

Projekt 3- Uniwersytet Młodego Człowieka (specjalistyczne zajęcia dla uczniów prowadzone przez trenerów spoza szkoły)

Projekt 4- Organizacja superwizji dla nauczycieli zagrożonych wypaleniem zawodowym

Projekt 5- Uniwersytet Trzeciego Wieku,

2.3.5 Lista projektów służących realizacji celu w Subobszarze Organizacje pozarządowe

Projekt 1- Trójkąt dobrych praktyk–projekt szkoleniowy dotyczący współpracy organizacji pozarządowych, samorządu i biznesu

Projekt 2- Utworzenie komórki ds. współpracy z organizacji pozarządowych w Starostwie Powiatowym

Projekt 3- Utworzenie Powiatowej Rady Organizacji Pozarządowych

Projekt 4- Portal informacyjny poświęcony organizacjom pozarządowym działającym w powiecie

3. ANALIZA ZGODNOŚCI CELÓW STRATEGICZNYCH Z DOKUMENTAMI NADRZĘDNYMI

3.1. Strategia Europa 2020 (Bruksela, marzec 2010r.)

„Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” to strategia wzrostu Unii Europejskiej na okres od 2010 do 2020 r. Strategia Europa 2020 zawiera trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

1. **Rozwój inteligentny:** rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
2. **Rozwój zrównoważony:** wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
3. **Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu:** wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 określa pięć Subobszarów, które wpisują się w Strategię Europa 2020, w następującym zakresie:

- realizacja celu strategicznego 1.2 Subobszaru 1. Ochrona zdrowia jest spójna z priorytetem rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu Strategii Europa 2020,
- realizacja celu strategicznego Subobszaru 2. Rynek pracy jest spójna z priorytetami: rozwój inteligentny oraz rozwój zrównoważony Strategii Europa 2020,
- realizacja celu strategicznego Subobszaru 3. Opieka społeczna jest spójna z priorytetem rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu Strategii Europa 2020,
- realizacja celu strategicznego Subobszaru 4. Edukacja i oświata jest spójna z priorytetami: rozwój inteligentny oraz rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu Strategii Europa 2020,
- realizacja celu strategicznego Subobszaru 5. Organizacje pozarządowe jest spójna z priorytetem rozwój zrównoważony Strategii Europa 2020.

3.2 Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 (Warszawa, czerwiec 2013r.)

Głównym celem Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 jest: „*rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób w taki sposób, by mogły w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia*”. W Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 wyróżniono pięć celów

szczegółowych, które mają strategiczne znaczenie dla rozwoju kapitału ludzkiego w Polsce:

- Cel szczegółowy 1: Wzrost zatrudnienia,
- Cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych,
- Cel szczegółowy 3: Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- Cel szczegółowy 4: Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej,
- Cel szczegółowy 5: Podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji obywateli.

Realizacja ww. celów Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 odbywać się będzie poprzez działania, które będą podejmowane na różnych etapach życia: 1) wczesne dzieciństwo, 2) edukacja szkolna, 3) edukacja na poziomie wyższym, 4) aktywność zawodowa, uczenie się dorosłych i rodzicielstwo, 5) starość.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 określa pięć Subobszarów, które wpisują się w Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, w następującym zakresie:

- cele strategiczne Subobszaru 1. Ochrona zdrowia są spójne z celami szczegółowymi 2 i 4 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- cel strategiczny Subobszaru 2. Rynek pracy jest spójny z celami szczegółowymi: 1 i 3 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- cel strategiczny Subobszaru 3. Opieka społeczna jest spójny z celami szczegółowymi 2 i 3 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- cel strategiczny Subobszaru 4. Edukacja i oświata jest spójny z celami szczegółowymi: 1, 2 i 5 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020,
- cel strategiczny Subobszaru 5. Organizacje pozarządowe jest spójny z celem szczegółowym 3 Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020.

3.3 Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 (Rzeszów, sierpień 2013)

Celem głównym Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 jest: *„Efektywne wykorzystanie zasobów wewnętrznych i zewnętrznych dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju społeczno-gospodarczego drogą do poprawy jakości życia mieszkańców”*. Zaś cele strategiczne, które wskazują przez jakie obszary działań zamierza się zrealizować cel główny brzmią następująco:

- Cel 1: Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej,
- Cel 2: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców,

- Cel 3: Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu,
- Cel 4: Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 określa pięć Subobszarów, które wpisują się w Strategię Rozwoju Województwa-Podkarpackie 2020, w następującym zakresie:

- założenia celów strategicznych Subobszaru 1. Ochrona zdrowia są spójne z celem strategicznym 2 Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020,
- założenia celu strategicznego Subobszaru 2. Rynek pracy są spójne z celami strategicznymi: 1, 2 i 3 Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020,
- założenia celu strategicznego Subobszaru 3. Opieka społeczna są spójne z celem strategicznym 2 Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020,
- założenia celu strategicznego Subobszaru 4. Edukacja i oświata są spójne z celem strategicznym 2 Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020,
- założenia celu strategicznego Subobszaru 5. Organizacje pozarządowe są spójne z celem strategicznym 2 Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020.

Szczegółową analizę spójności celów strategicznych Subobszarów Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 z poszczególnymi priorytetami Strategii „Europa 2020”, celami szczegółowymi Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 oraz z celami strategicznymi Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 25. Analiza zgodności celów strategicznych Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 z dokumentami nadrzędnymi

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020	OCHRONA ZDROWIA		RYNEK PRACY	OPIEKA SPOŁECZNA	EDUKACJA I OŚWIATA	ORGANIZACJE POZARZĄDOWE
	Cel strategiczny 1.1. Poprawa jakości usług medycznych świadczonych na rzecz mieszkańców powiatu	Cel strategiczny 1.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do specjalistycznych usług medycznych	Cel strategiczny 2.1. Wzrost zatrudnienia i ograniczenie stopy bezrobocia w powiecie	Cel strategiczny 3.1. Zapewnienie opieki osobom potrzebującym	Cel strategiczny 4.1. Podniesienie poziomu kształcenia w szkołach i wzrost kwalifikacji osób starszych	Cel strategiczny 5.1 Zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu
Dokumenty nadrzędne	EUROPA 2020					
	Rozwój inteligentny		X		X	
	Rozwój zrównoważony		X			X
	Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu	X		X	X	
STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU LUDZKIEGO 2020						
Cel szczegółowy 1: Wzrost zatrudnienia			X		X	
Cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych		X		X	X	
Cel szczegółowy 3: Poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym			X	X		X
Cel szczegółowy 4: Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej	X	X				
Cel szczegółowy 5: Podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji obywateli					X	

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020	OCHRONA ZDROWIA		RYNEK PRACY	OPIEKA SPOŁECZNA	EDUKACJA I OŚWIATA	ORGANIZACJE POZARZĄDOWE
	Cel strategiczny 1.1. Poprawa jakości usług medycznych świadczonych na rzecz mieszkańców powiatu	Cel strategiczny 1.2. Zwiększenie dostępności mieszkańców do specjalistycznych usług medycznych	Cel strategiczny 2.1. Wzrost zatrudnienia i ograniczenie stopy bezrobocia w powiecie	Cel strategiczny 3.1. Zapewnienie opieki osobom potrzebującym	Cel strategiczny 4.1. Podniesienie poziomu kształcenia w szkołach i wzrost kwalifikacji osób starszych	Cel strategiczny 5.1 Zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu
Dokumenty nadrzędne						
STRATEGIA ROZWOJU WOJEWODZTWA – PODKARPACKIE 2020						
Cel 1: Rozwijanie przewag regionu w oparciu o kreatywne specjalizacje jako przejaw budowania konkurencyjności krajowej i międzynarodowej			X			
Cel 2: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców	X	X	X	X	X	X
Cel 3: Podniesienie dostępności oraz poprawa spójności funkcjonalno-przestrzennej jako element budowania potencjału rozwojowego regionu			X			
Cel 4: Racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów z poszanowaniem środowiska naturalnego sposobem na zapewnienie bezpieczeństwa i dobrych warunków życia mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego województwa						

4. Spis map, rysunków, tabel

Mapa 1 Powiat leski na tle województwa podkarpackiego	6
Mapa 2 Gminy powiatu leskiego	6
Rysunek 1. Piramida wieku – ludność powiatu leskiego w dniu 31.12.2013 r.	8
Rysunek 2. Przyrost naturalny w powiecie leskim w latach 2007-2013	9
Rysunek 3. Saldo migracji na pobyt stały w powiecie leskim	10
Rysunek 4. Zatrudnieni według sektorów gospodarki w powiecie leskim w 2012 r. na tle sąsiednich powiatów	11
Rysunek 5. Pracujący według rodzajów działalności w 2012 r. w województwie podkarpackim ..	12
Rysunek 6. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podkarpackim w 2012 r.	13
Rysunek 7. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w 2012 r.	18
Rysunek 8. Wyniki uzyskane w ramach Certyfikatu „Przyjazny Samorząd”	26
Rysunek 9. Dochody budżetu powiatów na 1 mieszkańca	27
Rysunek 10. Wydatki budżetu powiatów na 1 mieszkańca	27
Tabela 1. Ludność powiatu leskiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym na tle województwa i sąsiednich powiatów	8
Tabela 2. Ludność powiatu leskiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w podziale na gminy (dane w %)	8
Tabela 3. Ruch naturalny ludności w powiecie leskim na tle województwa podkarpackiego i powiatów sąsiednich	9
Tabela 4. Cechy charakteryzujące bezrobotnych powiatu leskiego (dane 2013 r.)	14
Tabela 5. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	15
Tabela 6. Wydatki na pomoc społeczną w 2013 r.	15
Tabela 7. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	16
Tabela 8. Jednostki wpisane do rejestru REGON wg sekcji PKD 2007 w 2013 r.	16
Tabela 9. Podmioty gospodarki narodowej w powiecie leskim – podstawowe wskaźniki	17
Tabela 10. Wybrane dane o miejscach noclegowych w 2013 r.	18
Tabela 11. Obszary prawnie chronione w 2013 r.	18
Tabela 12. Liczba obiektów noclegowych i osób korzystających z noclegów w powiecie leskim w latach 2007-2013	19
Tabela 13. Wybrane wskaźniki dotyczące ochrony zdrowia w powiecie leskim na tle powiatów ościennych	19
Tabela 14. Placówki oświatowe w 2012 r.	20
Tabela 15. Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów w 2012 r.	22
Tabela 16. Wydatki budżetu powiatów na oświatę i wychowanie	22
Tabela 17. Placówki biblioteczne w 2012 r.	22
Tabela 18. Funkcjonowanie placówek bibliotecznych w powiecie leskim	23
Tabela 19. Wydatki na kulturę ponoszone przez JST w 2012 r.	24
Tabela 20. Kluby sportowe łącznie z klubami wyznaniowymi i UKS - powiat leski	24
Tabela 21. Jednostki OSP w powiecie leskim	25
Tabela 22. Dane dotyczące organizacji II sektora w powiecie leskim w 2012 r.	26
Tabela 23. Korzystanie ze środków unijnych przez powiaty	28
Tabela 24. Wskaźnik LHDI	29
Tabela 25. Analiza zgodności celów strategicznych Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego w Powiecie Leskim na lata 2015-2020 z dokumentami nadrzędnymi	61